

II.

AZ ÁSATÁS LELETEI.

I.

Építkezési emlékek.

α) Födéltéglák.

1.

Majdnem négyszögű födéltéglatöredék.

Szélessége : 0·12—0·14 m.

Hossza : 0·14 m.

Vastagsága : 0·03 m.

Fölrirata :

IV. 1.

Q. C. C. ¹⁻²

2.

Trapezoid alakú födéltéglatöredék.

Magassága : 0·13 m.

Szélessége : 0·04—0·11 m.

Vastagsága : 0·03 m.

Fölrirata :

Q. C. C.

3.

Párkányos födéltéglatöredék.

Szélessége : 0·21—0·27 m.

Hossza : 0·23—0·25 m.

Vastagsága : 0·03 m.

Párkányának külső magassága : 0·052 m.

Párkányának belső magassága : 0·022 m.

Fölrirata :

Q. C. C.

4.

Párkányos födéltéglatöredék.

Szélessége : 0·41 m.

Hossza : 0·51 m. (Valószínű hossza a várhelyi és veczeli analógiák alapján : 0·56 m.)

Vastagsága : 0·03 m.

Oldalpárkányainak külső magassága : 0·052 m.

Oldalpárkányainak belső magassága : 0·22 m.

A téglá tükrén hosszában futó kézűjnyomok.

β) Fali téglák.

5.

Bal alsó töredék :

Szélessége : 0·125 m.

Hossza : 0·16 m.

Vastagsága : 0·045 m.

Tükrén kutyalábnyom.

6.

Bal alsó töredék :

Szélessége : 0·15 m.

Magassága : 0·12 m.

Vastagsága : 0·05 m.

Tükrén kutyalábnyom.

7.

Négyszögű téglá. Tükrének egyik szöglete megsérült.

Magassága : 0·175 m.

Szélessége : 0·175 m.

Vastagsága : 0·07 m.

Tükrén kutyalábnyom.

¹ Lásd TORMA: Inschriften Privatziegel 23. sz.

² Ha egyéb nem említették, a tárgyak a dévai muzeumban helyezték el.

8.

Teljesen ép téglá:
 Szélessége: 0·40 m.
 Magassága: 0·28 m.
 Vastagsága: 0·06 m.
 Tükrén a téglá egész szélességében $\times$ alakú
 kézűjnyom.

9.

Teljesen ép téglá:
 Méretei az előbbiével egészen azonosak.
 Tükrén nincsen semmi diszítés, sem jegy.

γ) Boltívtégla.

10.

A boltozat téglái közül ezt az egyet sikerült
 csak teljes épségében megtalálnom.

Méretei a következők:
 Szélessége: 0·037 m.
 Magassága: 0·25 m.
 Vastagsága alul: 0·03 m.
 Vastagsága fölül: 0·08 m.

A dévai muzeumba a lehető legépebb töredé-
 keket küldtem be.

δ) Színes vakolat töredékek.

11—15.

Kitűnően conservált vörös színű vakolattöre-
 dékek. A vörös festék vastagsága: 0·001 m.

ε) Padozattöredék.

16.

A szentély mint fönnebb említém vastag ce-
 mentréteggel volt burkolva. A réteget föltöret-
 vén, azt 0·05 m. vastagnak találtam. Az így nyert
 töredékekből jelenleg egy kis darab a dévai mu-
 zeumban őriztetik.

ζ) Oszloptöredékek.

17 a, b.

Oszlopfaj. Két összeillő töredék. Sárgás színű
 márvány.

A fejpárna szélessége: 0·22 m.
 Az oszlop törzsének átmérője: 0·14 m.

18.

Oszloptalp. Sárgás színű márvány.

Alapszélessége: 0·24 m.

Az oszlop törzsének átmérője: 0·18 m.

Mint az anyag azonossága, a technika és mé-
 retek összeillő voltából következtetnünk lehet, ez
 az oszloptalp és a megelőző 17 a, b. oszlopfaj
 együvé tartoztak.

VI. 3, 3/a,

19.

Oszlopfajtöredék. Sárgás színű márvány.

A fejpárna szélessége: 0·28 m.

Az oszlop törzsének átmérője: 0·16 m.

20 a, b.

Oszloptalp, két összeillő töredék. Sárgás színű
 márvány.

Alapszélessége: 0·34 m.

Az oszlop törzsének átmérője: 0·22 m.

Valószínűleg a 10-ik sz. fejéhez tartozik.

VI. 4, 4 a.

21 1/4.

Oszloptalp. Négy db. összeillő töredék. Sárgás
 színű márvány.

A méretek mint 20 a, b.

22.

Oszlopfaj. Sárgás színű márvány.

A fejpárna szélessége: 0·30 m.

Az oszlop törzsének átmérője: 0·20 m.

23.

Oszlopfaj. Sárgás színű márvány.

Méretek mint 22.

24.

Oszloptalp. Sárgás színű márvány.

A talppárna szélessége: 0·36 m.

Az oszlop törzsének átmérője: 0·26 m.

Valószínűleg a 22 v. 23-hoz tartozik.

VI. 5, 5/a.

25 a, b — 27.

Kisebb-nagyobb oszlopfaj- és oszloptalptöre-
 dékek.

θ) Lépcsők és ajtósarok.

28.

Lépcsők:
 Két lépcső.

Hosszúságuk : 3·80 m.

Szélességek : 0·40 m.

Magasságuk : 0·20 m.

Simitatlan, durva munka. Az egyiknek anyaga mésztuffa, a másiké harmadkori homokkő. (Lelhely 91—92).

29.

Alsósarokkő.

Hossza : 0·45 m.

Szélessége : 0·45 m.

Vastagsága : 0·15 m.

Anyaga mésztuffa.

II.

Belső berendezési tárgyak.

1. Edények.

a) Üvegtöredékek.

30.

Ovál alakú tányérnak három összeillő töredéke. A tányér 0·007 m. magas ovál alapon nyugszik. A 0·05 m. széles peremének külső széle kissé lefelé hajlik. Hogy könnyebben legyen használható, valószínűleg két füle volt, melyek közül az egyiknek töredéke még constatálható. Igen szép világos üveg, pompás csillámos, szivárvány színjátékkal.

Valószínű hossza : 0·26 m.

IV. 2. Valószínű szélessége : 0·18 m.

31.

Edényalj, — valószínűleg palaczké.

Igen vékony anyag; színe megjegyedik az előbbiével.

Átmérője : 0·05 m.

32.

Durva, világos zöld színű palaczkuszáj.

Átmérője : 0·06 m.

A kerek nyílás átmérője : 0·028 m.

b) Cserép.

33.

Kerek edény szélének töredéke, csorgóval.

Az edény külső átmérője épállapotban, mint az a töredék alakjából meghatározható volt : 0·58 m., míg belső átmérője 0·44 m.

34.

Edény, valószínűleg fazék szélének töredéke.

35.

Kicsinyke durva, edény fenéke.

36.

0·03 mély, vastag kerek cseréptál. 4 darab összeillő, teljes egészet képező töredék.

Külső átmérője : 0·38 m.

Belső átmérője : 0·30.

V. 5.

c) Márvány.

37.

Füles, kerek, kékes márványból készült táltöredék.

38—40.

Különböző nagyságú kerek táltöredékek.

d) Bronztárgyak.

41.

Bronzlapp-töredék :

Hossza : 0·118 m.

Szélessége : 0·027—0·04 m.

Vastagsága : 0·002 m.

A tárgyat szép zöld patina fõdi.

V. 1.

42.

Bronzkarika :

Külső átmérője : 0·055, belső átmérője : 0·035 m.

Vastagsága : 0·003 m.

Patinája szép zöld.

V. 2.

43.

Bronzedényfûl :

A két szárnak egymástól való távolsága 0·025 m.

Magassága : 0·023 m.

Vastagsága : 0·004 m.

Trapezoid diszitással. Patinája igen élénk zöld.

V. 3.

V. 4.

44.

Bronz-edényalj :

Magassága : 0·025 m.

Felső átmérője : 0·015 m.

Alsó átmérője : 0·01 m.

Patinája élénk zöld színű.

e) *Vastárgyak.*

45.

Akasztóval ellátott lánczoska. Szemei nyolcas alakúak voltak, melyek közül alólról számítva, a második egészen kinyult.

V. 6. Összesen 4 szem maradt meg.

46.

Kés. A nyelével együtt 0·115 m. hosszú. Pen-

V. 7. géje : 0·07 m.; pengéjének szélessége : 0·02 m.

f) *Lámpák.*

47.

Egy lángú méces. Máza sárgás vörös. Felső lapját, állával az öntő lyukat érő hosszú hajú

IV. 4. emberfő díszíti. Füle letört.

48.

Egy lángú fületlen méces. Töredezett felső lapján és oldalán lyukas. Alján háromszoros körbe foglalva a következő fölírat:

IV. 4, 5.

FORTIS.

49.

Durva művű, egy lángú füles méces. Teljesen ép, máza lekopott.

g) *Gypstárgy.*

50.

Az áldozatoknál használni szokott golyó töredéke. A megmaradt rész átmérője 0·089 m.

Fölismerhetetlen töredékek.

51.

Megolvadt ólomdarab.

52—62.

Fölismerhetetlen faragott kötőredékek.

III.

Fogadalmi oszlopok és oltárok.

63 a, b.

Fölíratos kerek oszlop. Két összeillő töredék. Fehér márvány.

Magassága : 1·11 m.

Átmérője fölül : 0·155 m.

Átmérője közepén : 0·17 m.

Alapja hiányzik.

Fölírata :

FLAV

TRO

FIMVS

EXVI.

SO

P.¹

VI. 1.

64 a, c.

Fölíratos kerek oszlop három összeillő töredéke. Fehér márvány.

Magassága : 1·14 m.

Átmérője fölül : 0·14 m.

Átmérője közepén : 0·20 m.

Alapja hiányzik.

Fölírata :

M. M.

VLPII.

VICTO

RINVS · ET

MAIVS.

DECC · COL

SARMIZ.

METROP.

V · L · P.²

VI. 2.

65.

Hasonló oszlop töredéke. Fehér márvány.

Magassága : 0·30 m.

Szélessége : 0·18 m.

Fölírata :

66—71.

Hasonló oszlopok töredékei.

¹ TORMA K.: Inschriften 34. sz.

² TORMA K.: Inschriften 35. sz.

³ TORMA K.: Inschriften 48. sz.

72.

A főoltár, dór stílusú oszlopalakkal. Anyaga nagy szemcséjű kékes fehér márvány.

Magassága: 1.19 m.

Szélessége fölül: 0.56 m.

Szélessége alul: 0.57 m.

Kerek törzsének átmérője: 0.40 m. Négyzetű feje és alapja tehát igen széles, erős, jellegzetes profillal bír.

Az abacuson elől jobbratartó bika; fölötte, széles vonal által elválasztva, körszeletbe hajlott rózsafüzér, melynek homorú részébe a középpontra, magán álló rózsza helyeztetett; a jobb oldalon bikafej; fölötte széles vonal által elválasztva egyenszögű háromszögbe stílisált acanthuslevél; a baloldalon jobbratartó holló, csőrében hosszú nyilvesszővel, fölötte széles vonal által elválasztva ismét egyenszögű háromszögbe foglalt stílisált acanthuslevél; hátul a baloldal díszítése ismétlődik. E díszítvényeket ismét stílisált acanthuslevelek választják el egymástól. A munka meglehetősen és jellegzetes.

Törzsén a következő fölírat:

NABARZE

DEO

PRO · SAL · AMPLIATI

AVG · N · DISP · ET

SVA · SVORVMQ

OMNIVM

PROTAS · VIKAR

EIVS ·¹

VI. 6, 7, 9.

73.

Az előcsarnokban volt oltár. Anyaga sárgás fehér márvány. Széles fején és talpán nincsen semmi díszítés.

Magassága: 0.95 m.

Fejszélessége: 0.54 m.

Törzsszélessége: 0.42 m.

Talpszélessége: 0.55 m.

Törzsén a következő fölírat:

S · I · M ·

CARPION

AVG

LIB · TABVL

V · S · L · M ·²

VI. 8.

¹ TORMA K.: Inschriften 42. sz.

² TORMA K.: Inschriften 36. sz.

74^{1/2}.

Két db. valószínűleg egy oltárt képezett fehér márványtöredék.

Fej és talpszélessége: 0.24 m.

Az abacuson a következő fölírat:

S · I · M ·¹

75.

Fogadalmi oltár alsó része sárgás fehér márvány.

Talpszélesség: 0.235 m.

Törzsének szélessége: 0.167 m.

Tükörn a következő fölírat:

KLX²
VISO

76.

Fogadalmi oltár felső részének töredéke. Sárgás fehér márvány.

Magassága: 0.135 m.

Szélessége: 0.09—0.10 m.

Fölírata:

PIV³

77.

Fogadalmi oltár alsó vagy felső része. Nagyszemcséjű, sárgás fehér márvány.

Talp- vagy fejszélesség: 0.24 m.

Törzsszélesség: 0.18 m.

Magasság: 0.27 m.

Nincsen sem díszítés, sem fölírat.

78.

Fogadalmi oltár felső vagy alsó részének töredéke.

Szélessége: 0.24 m.

Magassága: 0.15 m.

I.

Faragványok.

79.

Stílizált oroszlánláb. (A jobb első láb.) Töredékes alapjának szélessége: 0.19 m.

Mélysége: 0.11 m.

Magasság: 0.065 m.

¹ TORMA K.: Inschriften 25. sz.

² TORMA K.: Inschriften 14. sz.

³ TORMA K.: Inschriften 40. sz.

2.

Szoborművek és reliefek.

A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat dévai muzeumában őrzött, alább felsorolt emlékek anyaga mindig kékes vagy sárgás fehér, kisebb vagy nagyobb szemcséjű, a bisztravölgyi római bányákból aknázott márvány.

Emlékeink szobrok és féldomborművek. A szobrok száma igen csekély, a túlnyomó tömeg reliefekből áll, melyeken a kép a legtöbb esetben igen csekély emelkedéssel bír. Néha magas domborművekkel is találkozunk, egy kettő pedig à jour készült, vagy a féldombormunka vegyített kereken dolgozott részletekkel. A munka rendszeren esetlen, durva, s még ott is, hol finomabb kivitelre akadunk, alig egyéb az képirásnál, mely épen úgy mint a «*tabula Iliaca*» a momentumokat inkább csak sejteti mint érvényesíti.

A reliefek rendszeren négyszög alakú táblák, ritkábban téglányok, melyeket fölül néha bekerített a vésnök, vagy háromszögű tető alá fogott, avagy kör alakú lapok, s ez úgy látszik dácziai sajtáság. Néhányszor koszorú is köríti a csoportozatot. A cselekményt rendszeren keret fogja be, a mely válaszvonal is, ha a *repraesentatio* több részre oszlik. Ennek alsó részére szokták vésní a *dedicatiót*.

Emlékeinket a jelenített csoportozatok és ezek elhelyezése alapján a következő tizenkét osztályba sorozhatjuk:

- a) A sziklából születő Mithra (80).
- b) A külön előállított faklyások (81—89).
- c) Az oltárkö (90).
- d) A bikaölés egyszerű alakja (91—111).
- e) A bikaölés kibővített alakja (112—118).
- f) A bikaölés kibővített koszorúba foglalt (119—124).
- g) A két mezőre osztott mithraeumok (125—127).
- h) A három mezőre osztott egyszerű mithraeumok (128—130).
- i) A három mezőre osztott kibővített mithraeumok (131—139).
- j) Az öt mezőre osztott mithraeumok (140—142).
- k) A belső koszorús, több mezőre osztott mithraeumok (143—144).

l) A kör alakú mithraeumok (145—149).

E szobor vagy féldomborművek rendszeren vörösre voltak festve, s a festés nyomai még ma is élénken látszanak: a 96, 98, 112, 116, 120, 125, 128, 133 és 143 számúakon.

a)

A szoborművek között első helyen áll:

80.

A sziklából kiemelkedő szobor.

Egész dombormű. Anyagja sárgás fehér márvány.

Alapjának magassága: 0.24 m.

Alapjának szélessége: 0.365 m.

A szobrász úgy alkotá, mint a kigyó által körül font sziklából felső lábszárainak közepéig kiemelkedik. A kigyó feje az ifjú jobb lábszáránál lesz látható. A ruhátlan ifjú magassága 0.425 m. s derekánál 0.13 m. széles.

Fején phrygiai sipka, mely nyakának hátsó részét is befödi. Fővege alól két hosszú, a szobor válláig ért hajfürt omlott alá, melyek azonban a jobboldali kis részének hijával letöredeztek. Hiányzó karjait fölemelve tartá. Feje szintén levált törzsétől, de a nélkül, hogy nagyobb sérülést szenvedett volna. Meglehetősen durva, simitatlan munka.

IX. 2.

b)

Az alább következő emlékek (81—82) már alig nevezhetők teljes szobroknak, mert az alakok köpenyének alsó része összeolvad az alappal, úgy hogy a lábszárak féldombormű jelleggel bírnak.

81.

0.15 m. magas, 0.33 m. széles, 0.18 m. mély alapon nyugvó, s az alap és a letört fej nélkül 0.74 m. magas, ifjú embert ábrázoló szobor. Az ifjú törzsét ujjatlan s közvetlen a hónaljnál és a lágyékon átkötött, meglehetősen merev redőzetű tunica födi. Vállain a jobboldalon megerősített köpeny, mely mellének balrészét egészen eltakarja. A köpeny térden jóval alól ér, és sziklaszerűen foly össze az alappal. E köpeny alól dugja ki az ifjú bal keze fejét, melyben melléhez szorítva rövid szarvú bikafőt tart. A bikafő ma-

gassága 0·12 m., szélessége alól 0·05 m., fölül 0·15 m. Jobb karja lefelé irányul. A felső kar könyökben meg lévén hajlítva, kissé eltávolodik a testtől, de az alsó már közeledik, a kézfej pedig összefüggött a testtel. Erre látszik mutatni a tunicán, a lágyékon alól lévő dudor, melynél a kézfejnek kellett kiemelkednie, fogva a vállához támasztott fáklyát (v. ö. Laj. pl. 99—1.) Lábszárai keresztbe vannak fektetve, olyformán, hogy a térdben meghajlított jobb láb került előtérbe, melynek csak meghajlott ujjai érik az alapot. Nadrágnak nincsen semmi nyoma, a lábfejek azonban csizmában vannak.

VII. 1.

Az alapon lévő fölírat majdnem egészen elmosódott, csak a szemlélővel szemben lévő alsó jobb szögletnél látszanak még a következő betűk:

V - S - [L -] M

(Ld. Arch. Epigr. Mittheilungen 7-ik évf.)

82.

Pendantja az előbbinek. Ketté tört piedestáljának méretei a következők. A szemlélővel szemben lévő baltörök magassága 0·14 m., szélessége 0·18 m., mélysége 0·08—0·10 m.; a jobboldalon lévő török magassága 0·14 m., szélessége 0·17—0·18 m., mélysége 0·16 m. (A kettő által alkotott előlap hossza tehát 0·18+0·17—0·18=0·35—0·36). Ezen piedestálból emelkedik ki az alap és fej (hiányzik) nélkül 0·72 m. magas szobor. Tunicáját, köpenyét épen úgy rendezte el a kőfaragó mint az előbbiét. Balkezefejét köpenye alól dugja ki, melyben melléhez szorítva hatalmas scorpíót tart. Az állat jobb ollója letört, bal ollóját az ifjú nyaka felé nyújtja. Az állat hossza ollója hegyétől farka végéig 0·32 m. Az ifjú lefelé irányult balkarját, a piedestál jobb szélére támasztott, lángrózsájával lefelé fordított fáklyára támasztja. A lángrózsának vörös nyomai még constatálhatók.

Az ifjú lábai keresztbe vannak vetve, oly formán, hogy térdben hajlított ballába áll az előtérben. A balzomb alsó része a lábfejjel együtt, úgy hogy az alapon csak a körvonalak látszanak, és a jobb lábszárnak egy része a bokánál letört, s törést szenvedett a köpenynek az alappal való sziklaszerű összefolyása is, úgy hogy a szobor teljesen elvált piedestáljától. A piedestal fölírata:

CAVTOPATI · SAC
SYNETHVS · ADIVI
TABVL V · S · L · M *

VII. 1.

Valószínűleg hasonló szobrok töredékei.

83.

A kinyújtott mutatóujjal 0·10 m. hosszú jobb-kézfej, az alsó karnak 0·08 m. hosszú részletével. Markában 0·17 m. hosszú fáklyatörök tart.

84.

0·06 m. hosszú jobb-kézfej 0·11 m. fáklyatörökkel.

85.

A kinyújtott mutatóujjal 0·08 m. hosszú bal-kézfej 0·11 m. fáklyával.

86.

0·09 m. hosszú, ökölre fogott, a hüvelyk és mutatóujja között 0·037 m. mélyre átlukasztott balkézfej.

87.

0·07 m. magas, 0·14 m. széles, 0·15 m. mély alaptöröken nyugvó meztelen jobb lábfej.

88.

0·24 m. hosszú, alul 0·03 m., fölül 0·06 m. széles, 0·03 m. vastag, 0·085 m. magas lángrózsájú fáklyatörök.

89.

0·16 m. hosszú, alul 0·04 m., fölül 0·07 m. széles, 0·035 m. vastag, 0·10 m. magas, vörösre festett lángrózsával bíró fáklyatörök.

c) d)

Az oltárkö és az egyszerű mithraeumok.

A középhelet, bármely osztályba tartozzék is a csoportozat mindig a bikaölés izgalmas jelenete foglalja el állandónak nevezhető kíséretével. A főalak maga az istenség görögösített ázsiai öltözetben. Dús hajú fejét phrygiai sipka fűdi; felső testén rövid, rendesen ujjatlan, egyszerű vagy kétszer átkötött tunicát visel, lábszárain

* TORMA K.: Inschriften 41. l.

gyakran bő nadrág, lábafejein néha csizma vagy cipő. Vállain széles köpeny, mely a heves mozgulat következtében a levegőbe röppent. Az istenség alakja mindig erőteljes ifjú, s a reprezentációkon a jobbra tartó bikát teríti le, melynek hátán térdel. A bika, hatalmas nagy állat, és támadójának heve s ereje által földre terítettett vagy térdre esett, s estében jobb hátsó lába kisikamodott, míg a bal, teste alá került. Előlábai térdben hajlítva érik a talajt, farkát tehetetlen dűhében és kínjában, magasra emeli, vagy oldalait csapdossa azzal. Az ifjú istenség baljával térdel az állat hátán, míg jobblábszárát az állat kifordult jobb hátsó csükkére támasztja, hogy biztosabban intézhesse hosszú széles törével lero gyott ellenére a végső csapást. Törének tokja rendszeren a chlamys alatt lebeg.

E mozgalmasság reprezentációjának rendszeresei még az ifjúra ugró kutya, a kigyó, mely az istenséget védi, s a bika nemző részeit összeszorító scorpíó. A kigyó a sarmizegetusai emlékekről csak két esetben hiányzik, a 145. és 148-ikről, de már a scorpíó többször: a 94, 97, 98, 129, 135. és 145. számú releifekről. Végül a holló, mely rendszeren Mithra chlamysa fölött áll, ennek szélét érintve csőrével.

Jobbról és balról a fáklyások foglalnak helyet. Amaz fölfelé tartja fáklyáit vagy fáklyáját, emez pedig lefelé fordítja. Öltözetök teljesen megegyezik az istenségével. Lábaik rendszeren keresztbe vetvék.

A felső szögletekben baloldalon a sol, jobb oldalon a lunaprotoma helyezvék el.

A representatio fölött néha jelezve találjuk a barlangot is.

Ezen alakok alkotják majdnem kivétel nélkül a csoportozatok fő részét, és a 4-ik osztályzatban, legföljebb még, mintegy kiegészítésül, hét oltárocska csatlakozik.

Az oltárkö azonban kivételt képez, mert ezen megjelenik már az oroszlán, a fa és kos pedig csak egyedül rajta fordulnak elő.

90.

Magas dombormű sárgás márványból.

Az egész három nagy, függélyes törésű daraból áll, melyeknek elsején van a szemlézővel szemben balra az ifjú jobb lábszárának alsó része

(térden alúl) és chlamysa redőinek szintén alsó része; a bika hátulsó testrésze egész jobb czombjával, és kalászos farka; továbbá a gyümölcsfa, majd a gyümölcsfa fölé helyezett talapzaton nyugvó oroszlán, előlábai alatta kosfővel; az oroszlán fölött a hold mellképének töredéke, és végül a kigyó hátulsó testrésze hullámos hajlásokkal. A középső töredékre jutott a bikán térdelő ifjú felső teste, a kigyó feje és testének egy része, egy hajlással. A harmadik töredéken vannak a bal előlába és a kutya.

A relief felső része balról jobbfelé menedékesen haladó vonalban letört, mindig ott, hol a márványnak kevesebb ellenállási képessége volt vékonyságánál fogva.

A relief 0·07—0·011 m. magas alapról emelkedik föl. Legnagyobb magassága 0·92 m.; szélessége 1·31—1·33 m.; az alap vastagsága pedig, hol nincsen törés, 0·31—0·35 m. Az egyes alakok 0·03—0·19 m.-re emelkednek föl a háttérről.

E csoportozat volt, nagysága után ítélve, kétségtelenül a szentély belső falára föllállított istenkép, s annak épen $\frac{1}{3}$ -át foglalta el.

A bikát öllő ifjú — feje, sajnos, hiányzik, — támadó helyzetben van. Felső teste a bika hátán lévő térdbe hajtott balczombjára nehezedik, míg kifeszített jobb lábszára a bika kifordult jobb hátsó lábának csükkére van támasztva. Jobb karját, — ez is hiányzik, — mint a törés daczára a váll s a test egész tartásából kétségtelen bizonyossággal megállapítható, magasra fölemelve tartá, hogy törét annál nagyobb erővel sujthassa a bika nyakába. Ilyen alakban az ifjú még eddig csak Troesmisben fordult elő.^{1 2}

Szertartásos jelentősége, e jelenségnek azt hiszem nincsen, — és csak is a csoportozat beosztásának következménye az, mert a szobrász az ifjút annyira kidomborítá az alaptól s torsóját annyira jobbra fordítá, hogy jobb karjának hacsak nem akar a háttérből teljesen kiemelkedő szobrot előállítani, nem adhatá meg a rendszeren

¹ Gr. G. TOCILESCU: Revista pentru istorie arheologie si filologie. Anul. I. Vol. II. Fasc. II. (1883.) Bucuresti. 9. tábla I.

² LAJARD: pl. LXXX, 1. A napot ábrázoló sugaras fő mellett, talán az ifju magasra emelt kézfejének töredéke látható, . . . de a chlamyson semmi nyoma a jobb karnak.

posíció, s a bika is annyira háttérbe van szorítva, hogy már ez is lehetetlenné tette a szokott chablon alkalmazását.

Az ifjú könyökben összehajlott balkarjával a bika fejét rántja vissza. A kézfej, s az alsó kar egy része letört.

Felső testét rövid ujjú, a balkar felső részének közepéig érő tunica fűdi, melyet mellén öv szorít össze, s ugyanez választja el, a jobb oldalon a kar fölemelése következtében megfeszült, a balfelel pedig dúsan omló redőket, az alsóktól, melyeknek elrendezése művészi kézre vall. A lágyékon ismét össze van szorítva a tunica, innen lefelé azonban már szabadon borúl az ifjú felső lábszáraira majdnem térdig, inkább kiemelve mint eltakarva azoknak pompás alkotását.

Jobb lábszárán és lábaféjén a nadrágnak és czizmának vagy czipőnek semmi nyoma.*

E tunicán kívül chlamyst visel az ifjú, de hogy ez miképen volt vállára erősítve, töredékes volta miatt most már lehetetlen meghatározni. Az ifjú heves mozdulata miatt a köpeny a levegőben lobog pompás redőket alkotva. E redőknek csak alsó részeik vannak meg.

Az ifjú alakjának magassága 0·82 m.

A bika hevesen ellenszegül (v. ö. Lajard pl. LXXXVIII, LXXXIX.). Bal előlábával, bár meg van hajlítva, még fölemelkedni törekszik, még ellenáll, jobb előlába azonban, mint megmaradt csülke bizonyítja, már teste alá került, bal hátsó lába szintén, a jobb pedig kifordult hátrafelé. Jobb elő és bal hátsó lábának csülkei igen szépen domborodnak ki az alapból. A bika törzsét széles öv diszíti. Bordái a nagy erőfeszítéstől kiemelkednek. Nemző részei teljesen kivésvek. Kalászkokban — az egyik épen maradt, a másik lekopott — végződő farkát magasan föltartja. Feje, nyaka, szügye, jobb előlába a csülökig, s bal előlábának felső része majdnem a térdig letörték.

Testének hossza 0·88 m., legnagyobb magassága 0·44 m.

* FRANZ STUDNICZKA: (Archeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich. Jahrg. VII, Heft 2, 206. l.) azt állítja, hogy az ifjú lábán czipő vagy csizma van. Ez nem felel meg a valóságnak, mert az ifjú bokája ólesen kidomborodik, — sőt még az ujjaknak nyomai is látszanak a megcsontult lábfejen.

Az állat alatt, fejét a bika nyaka felé emelve, fekszik a kigyó. Teste hat hullámot vet.

Hossza 0·70 m.

A bika bal előlába alá helyezte el szobránk a hosszú testű kutyát. Hátsó része ép, előrszének csak körvonalai maradtak meg. Az ifjú felé ugrik.

Hossza 0·20 m.

Az ifjútól 0·29 m.-re emelkedik az alól vastag, fölül azonban mindinkább vékonyodó törzsű, és csak egy úgat hajtó fa. Gyümölcsstermő jellegét a törzsébe vágott, rendetlenül (?) elhelyezett, váltakozó nagyságú babok szabják meg.¹

A fa magassága: 0·42 m.

A fa lombkoronája áldozatul esett a 0·11 m. hosszú s 0·03 magas alapnak, melyen hátsó testrészével nyugszik a fejét előretartó, nagy sörényű oroszlán. Jobb előlábát szarvától megfosztott kosfőn tartja.

Az oroszlán hossza: 0·27 m., magassága: 0·25 m.

A kosfej, a bika kalászos farka, s a gyümölcsfa közé helyezett 0·16 m. hosszú, 0·03 m. magas alapon fekszik.

Hossza: 0·10 m., magassága: 0·06 m.²

Az oroszlán fölött balra a napot ábrázoló alak jobb mellének kis töredéke látszik.

Föltűnő, hogy a scorpió, mely a várhelyi emlékeken majdnem mindig szokott helyen található, itt hiányzik.³

A régi szinezésnek többé semmi nyoma.

Valószínűleg ezen csoportozatnak volt kiegészítő része azon töredék, melyen egy 0·06 m. széles abacussal ellátott, s így, kettétörve 0·07 m. magas kicsinyke oltárocska maradt meg. Az anyag és technika azonossága, s a kő vastagsága, e mellett látszik bizonyítani.

VIII.

¹ Mind a két oldalon van egy-egy gyümölcsfa, néha több is. LAJARD pl. LXXIV; LXXIX — 1; LXXXVIII; csak a baloldalon, Lj. pl. LXXVIII — 1, LXXXIX; csak a jobboldalon Lj. pl. LXXXX.

² Dácziai emlékeken, különösen sarköveken az oroszlán és kos ilyenmű csoportosítása gyakran előfordul. A legtömegesebben talán gr. KUUN Géza maros-németihi gyűjteményében.

³ STUDNICZKA már idézett tanulmányában a bika jobb előlábának csülkét mondja scorpionnak. Hiányzik a scorpio LAJARD pl. LXXVI — 2; LXXIX — 1; LXXXII — 2; LXXXIV — 2; LXXXVIII — 1, 2; LXXXIX — 3, 4; C — 2; CI — 6; CIV — 3.

91 a, c.

Hasonló nagyságú relief alkatrésze lehetett a következő három töredék 1. balvállrészlet 2. jobb-vállrészlet, 3. a bika kalászos farka.

92.

Lyukacsos sárgás márvány.

Öt darab összefüggő töredék, melyek a téglány alakú lapnak felső jobb, közép és alsó balrészét alkotják. A felső jobb rész első töredékén maradt az istenség feje, jobbra a holló töredéke; a jobb felső szögleten a holló testének hátsó része, a lunaprotoma, s a fáklyás feje; a középső töredékre jutott a bikafő, az ifjú balkezének feje, a jobbában szorított tör s a kutya felső teste; a bal alsó legnagyobb darabon a bika törzse, a kutya bal előlába, a hosszú kigyó, és az ifjú jobb lábszára térden alól; a balszögleten áll a baloldali fáklyás, és ugyancsak ezen láthatók még a bika kifordult hátulsó jobb lábszárának csülke, s a kigyó farka.

Az egésznek magassága: 0·11 m.

Szélessége: 0·147 m. Ily kis méretek tudtommal eddig még nem fordultak elő.

Vastagsága: 0·015 m.

A kép magassága: 0·001—0·005 m.

Az oldalokat 0·01 m. keret fogja be, míg az alap csak 0·008 magas.

Az istenség, mint a bika hátán lévő nyomból megállapítható, az állat hátán térdelt. Alakjából csak a felső keretig nyuló, phrygiai sipkával fődött, kissé balra fordult feje, balkarjának egy része és keze feje, melylyel az állat fejét rántja vissza, jobb keze az állat vállába döfött törrel, s a bika hátulsó csülke mellé támasztott jobb lábszárának alsó része maradt meg.

Az alak magassága: 0·084 m.

A vastag, erőteljes testű bika már földre rogyott. Előlábai teste alá kerültek, míg kifordult, hosszan elnyult hátulsó jobb lábszára vízszintesen fekszik.

Alatta van, három hullámot vetve, a fejét magasan fölemelve tartó kigyó.

Az istenség felé törekszik az ugró helyzetben lévő kutya. Feje közvetlenül a sebet éri. Bal előlába a bika oldalára van támasztva. Testének hátsó része letört.

A csoportozat egyik rendes részese a scorpió

hiányzik, a holló pedig nem szokott helyét foglalja el, hanem az ifjú feje, és a lunaprotoma közé telepedett le.

A baloldali fáklyás fején phrygiai sipkát, felső testén rövid ujjatlan tunicát hord, s vállain köpenyt. Jobbkezében keresztbe vetett ballába fejénél végződő, lefelé fordított fáklyát tart. Balkarja a fáklyával együtt letört.

A jobboldali fáklyásnak csak fődött feje maradt meg. Hogy fáklyáit hogyan tartotta, nem állapíthatjuk meg, mert nincsen semmi nyomuk többé.

Közvetlenül fölötté a jobbszögletben a lunaprotome női mellel. Ruházata nincsen.

A csoportozat munkája elég finom, simított, hátlapja szintén.

X. 2.

93.

Sárgás márvány.

Két összeillő, együtt téglányt alkotó lap. A kettétörés fölülről lefelé történt az ifjútól jobbra. A nagyobb — külső részén kissé sérült — baloldalon maradtak az istenség, a bika törzse, a kigyó, a fáklyás a solprotoma és holló, a kisebb jobboldalra jutottak az ifjú balkarja, a bika feje alaktalan lebernyegével, a kutya, a fáklyás végül a luna-mellkép.

Magassága: 0·185 m.

Szélessége: 0·285 m.

Vastagsága: 0·02 m.

A kép magassága: 0·001—0·008 m.

Oldalait 0·01 m. széles, fölül jobbfelé kissé meghajlott keret fogja be. Alapjának magassága: 0·018—0·028 m. a következő fölíráttal:

AVR THEOF EXVO O/ *

Az ifjú a szokásos öltözetet viseli. Fejét hajlás nélkül való phrygiai sipka fődí. Alóla hullámszerűen ki fűrtjei, eltakarva arcának baloldalát. A jobboldalon azonban lezsurlódván, már csak körvonalok látszanak. Az arc kissé balra fordul. Durva vonásainak többé semmi nyoma.

* V. ö. C. J. L. III. k. 1495 — Sarmizegetusa; 3350. Székesfehérvár, Torma Károly: Inschriften aus Dacia, Moesia superior, Pannonia inferior. Külön lenyomat az Arch. epigr. Mittheilungen aus Oesterreich VI. k. II. füzet. 12. sz.

Lekoptak. Hosszú, vastag nyaka széles vállakról emelkedik föl. A jobbon nagy gomb tartja össze köpenyének két szárnyát, mely a heves mozdulat következtében négy nagy, csak a végeken hajlott redőben emelkedik az ifjú homlokának magasságáig.

A legfelső redőn ül, egészen a párkányhoz szorulva a holló.

A cselekmény a végrehajtásnak utolsó stadiumában lévén, a bikán térdelő ifjú balkarjával, orránál fogva, visszarántva az állat fejét, jobbjával már megtevé a döfést, és ezért a bika jobb hátulsó csülkére támasztott lábszára is vesztett merevségéből. Jobb lábszárán a ruházatnak semmi nyoma.

A jobbkezbe szorított, gomb-fogantyús tör jóval nagyobb mint a válláról lefüggő tok.

Az ifjú magassága: 0·17 m.

A rövid szarvú, a véső alól igen esetlenül került bika — nyaka hosszú, vastag és szügyével együtt jóval nagyobb mint a törzs — már nem küzd, már a földre rogyott, s e közben szája kinyílt, füle lekonyulva, míg jobb előlába térdben meghajolva hasa alá került, az idétlenül hosszú jobb hátsó pedig vízszintesen fekszik a földön. Vastag farka az ifjú jobb lábszára mögöl emelkedik föl egész a törig.

A scorpiót a bika nemzőrészeinél csak dudor jelzi.

Alatta hosszú kigyó nyulik el, fejét a sebhez emelve, míg a nyakravalós kutya a jobboldalon álló fáklyás mögöl előlépve az ifjú felé igyekszik. Csak testének elő része látszik.

Az ifjúval egyformán öltözött fáklyások közül a jobboldalon álló jobblábát keresztbe veti, s jobb-jában levő fáklyáját rézsutos vonalban egész a felső párkányig emeli, míg a baljában lévő magasához szorítja, s lángra, homlokával egyenlő magasságban lobog az oldal párkány felé hajolva. A baloldali fiú ballábát veti keresztbe, s a baljában levő fáklyát a bika csülke mellett súlyeszi földre, a jobb kezében lévő pedig a saját jobb lába mellett.

A felső balszöglet solprotomeja — közvetlenül a fáklyás sipkája fölött igen elmosódott, elkeskenyedett, s a tér szűke miatt jobb válla már a párkányba olvad. A megfelelő lunaprotoma, szintén a fáklyás feje fölött, sokkal sikerültebb.

Melle nemének megfelelően magasan kidomborodik. Haja, födetlen fejről dús fürtökben ömlik alá. A napnál azonban csak körvonalokat különböztethetünk meg. Vállát, mint a napét. köpeny borítja, melyet mindkettőnél egy-egy gomb tart össze.

A relief munkája igen kezdetleges. A simításnak és az egykori színezésnek semmi nyoma. Hátulsó része durván hagyott lap.

XI. 1.

94.

Fehér márvány, — a lugosi püspök birtokában.

Téglány alakú lap, melynek jobb alsó részén egy darab letört. E töredékre jutottak a földre hullott bika teste alá hajlott mindkét lábának térde, a fáklyás mellén alól, karjának és fáklyájának egy része, a nagyobb részen pedig a jobboldali fáklyás testének felső része, a megfelelő baloldali, az istenség, a bika, a kutya, a kigyó, a scorpió, a holló s végül a felső szögletekben a nap és hold mellképei helyezték el.

A relief magassága baloldalán 0·27, jobboldalán 0·275 m.

Szélessége 0·35 m.

Vastagsága 0·025—0·033 m.

A kép magassága: 0·002—0·008 m.

Oldalait széles, fölül jobbfelé kissé lehajló keret fogja be. Alapjának magassága 0·025—0·030 m. a következő fölrattal:

SEVERVS—AVC—LID¹ X TI¹////.*

A relief elrendezése teljesen megegyezik az előbbivel: még a részletekben is.

Durva, elnagyolt munka. A kisimításnak, színezésnek semmi nyoma. Hátulsó része simítatlan lap.

95.

Fehér márvány. A lugosi püspök tulajdona.

Trapez alakú lap, melyet hosszában foglal el a representatio.

A lapnak balszöglete a solprotoma, a holló, a chlamys redőivel, a tör tokjával s a fáklyás torsojával letört. A megmaradt rész ismét két töre-

* TORMA: Inschriften 44. v. ö. Arch, Epigr. Mittheilungen aus Oesterreich I. k. 123. l. 21.

dék. A felső kisebbben az istenség feje s balvállának kis része és a hold mellképe, — a nagyobb alsón az ifjú, a bika, a kigyó, kutya, a baloldali fáklyás testének alsó része, s a jobboldali egészen.

Magassága 0·227 m.

Szélessége 0·195 m.

Vastagsága 0·02 m.

Oldalait 0·02—0·025 m. széles keret fogja be. Alapjának magassága 0·04 m. a következő igen rondetlen, inkább karczott mint vésett fölirattal:

AVRELIVS VALENTINVS
EX VOTO P OSVIT.*

Az ifjú fejét balra fordítva, testét pedig majdnem egyenesen tartva térdel a bikán. Jobb lábcsúráját az állat hátulsó jobb lábára támasztja. Balkarjával rövid szárú fejét rántja vissza. Törét jobb karjával meríti az állat vállába. Chlamysa egészen letört. Torsoját igen szép redőket vető tunica fűdi. Fején phrygiai sipka. Lábán csizma van, nadrágja ninesen.

A bika rövid széles testű. Két első lába térdben összehajolva már a földön van, míg jobb lábcsúrára kifordulva vízszintesen fekszik.

Nemző részei mellett, hasa alól búvik elő a kigyó, fejét magasra emelve.

A kutya hátsó lábain áll, s előlábait a bika nyakához támasztja. Nyitott szájú fejét az ifjú felé fordítja. Farka már az oldalkeretbe megy át.

E kutya a jobboldali fáklyást eltakarja egész térdig. Ő is ugyanoly öltözetet visel mint a bikát öltő ifjú. Vállán köpeny van, mely átmenve az oldalkeretbe, simán ereszkedik egész térdéig. Rövid, a bika álláig érő fáklyáját könyökben összehajtott baljában tartja. A tér szűke miatt nem jobb, hanem ballábát veti keresztbe. A jobboldali fáklyás ily alakban tudtommal még sohasem fordult elő.

Baloldalon álló társának csak alsó része maradt meg. Ballábát keresztbe veti. A lefelé tartott fáklya nyomai igen határozatlanok.

E két alak egészen az oldalakhoz szorult.

A felső jobbszögletben van a lunaprotoma,

* TORMA K. Inschriften 43. sz.

közvetlenül a feje búbja mögől emelkedő holdszarvakkal.¹

Munkája durva, simítatlan, hátlapja szintén.

96.

Kékes márvány.

Téglány alakú lapnak három összefüggő, és pedig bal felső és alsó, és jobb alsó töredéke, melyeknek elsején megmaradt a solprotome a fáklyás fiú balvállánál kezdődő s jobb kezefejénél végződő rézsutos töréssel, a másodikon a fiúnak lábszárai, tunicája, és köpenyének alja, a jobbjobban tartott fáklya kezefejével, a második fáklya vége, a bika jobb hátsó lábának egy része, az ifjú lábfeje, a kigyó farka s a fölirat három első betűje; a jobb alsó részre jutottak: a bika, hátán az ifjú lábczombjának nyomaival, a kigyó, kutya, a jobboldali fáklyás derékon alul és a fölirat.

Magassága: 0·19 a baloldalon; a jobboldalon: 0·115 m.

Szélessége: 0·27 m.

Vastagsága: 0·025—0·03 m.

Oldalait 0·01 m. keret fogja be. Alapja, melyen az alábbi föliratot a kigyó farka a három első betű után ketté választja 0·03—0·033 m magas.

LON · C · SALARA · EXV · POSIT²

Az ifjú, mint a bika hátán lévő törésből megállapítható, a szokásos helyzetben térdelt az állat hátán, jobb lábszárával egyensúlyozva magát. Lába-fején czipő van.

A hatalmas bika már a földre rogyott. Elölábai térdben hajolva teste alá kerültek. Közöttök függ le hosszú lebernyege. Jobb lábszára kifordulva vízszintesen fekszik.

Alatta van a hosszú testű, két hullámot vető kigyó, a mint fejét majdnem szögben magasán fölemeli a sebhez. Farka az alapba átfutva végződik.

Az ifjút megtámadó nyitott szájú kutya ugró helyzetben van. Elölábait a bika szügyéhez támasztja. Csak testének előrésze látszik, a többit eltakarja az előtte álló fáklyás.

¹ V. ö. LAJARD: pl. LXXIX — 2, LXXXIII, LXXXIV — 2, LXXXVII, LXXXIX, XCII, XCIII — 2.

² TORMA: Inschriften 20+16. sz.

A scorpio hiányzik.

A baloldali fáklyás testének közép része majdnem egészen hiányzik. Jobbjában lévő fáklyája, keresztbe tett ballábának fejénél vézódik. A baloldali pedig a bikaölő ifjú lábánál.

Társának felső teste valamivel fölül a kötésten letört. Balkezének feje a fölfelé tartott fáklya nyelével megmaradt. Ballábát veti keresztbe.

Ruházatok egyforma. Phrygiai sipka volt kétségtelenül a jobboldali fején is mint társáén; tunicájok, köpenyök teljesen azonos.

A felső balszögletben a solprotoma töredéke látható.

Az egykori vörös színezésnek nyomai csak a nap mellképén maradtak meg.

Meglehetős munka, a kisimitás határozott XI. 2. nyomaival. Hátlapja simítatlan.

97.

Fehér márvány. A lugosi püspök tulajdona.

Töredék, melyen csak a fejetlen bika, s a szintén fejetlen istenség maradtak meg, igen elmosódottan, úgy hogy körvonalaikat is alig különböztethetjük meg.

Az alapon lévő fölirat olvashatatlan.

Magassága 0.114 m.

Szélessége 0.167 m.

Vastagsága 0.015 m.

98.

Kékes márvány.

Három összeillő töredék, melyek közül az elsőn a bikaölést végrehajtó ifjú feje, — e mellett jobbról egy oltár, baloldalon köpenyének egy része; a másodikon chlamysának folytatása, a harmadikon tunicájának egy szöglete, törének tokja, a bika farka, kifordult hátulsó lába; az emelkedés, kisdéd halom, melyen a cselekmény végrehajtatik, a kigyó farkának vége és a fáklyás fiú egész homlokáig.

A relief jobb oldala, közép része az alappal és felső balszöglete hiányozván, a méreteket csak hozzávetőleg határozhatjuk meg:

A magasság: 0.22 m.

Szélesség: 0.31 m.

A vastagság: 0.051 és 0.02 m. között változik.

A kép magassága: 0.002—0.008 m.

A dombormű 0.03 m. magas alapról emelkedik föl. Baloldali és felső kerete 0.005 m. szélesek.

Utóbbi enyhén hajlott.

Az ifjú fejét a szokásos phrygiai sipka födi, mely alól nagy csigákban omlik dús haja, elborítva egészen homlokát, füleit. Vonásai határozatlanok, durvák. Szemeit csak mélyedések, orrát hosszudad dudor, száját vékony nyom jelzik. Álla meglehetősen gömbölyű. Arczát kissé balra fordítja. Nyakán alól, kivéve jobb lábafejét, hiányzik egész teste. Nyaka igen rövid lehetett, mert a heves mozdulat következtében lobogó köpenyét közvetlenül álla alatt tartja össze a nagy gomb. Köpenyének redői szélesek, kerekdeden hajlók, s egészen a felső párkányig emelkednek. A legfelső redő belsejében alaktalan dudorodás van, míg külső szélén talán a holló csőre látszik.

A redők alatt van az ifjú lebegő törének tokja, alább pedig tunicájának kicsinyke szöglete.

Az ifjú itt is a szokásos alakban térdel a bika hátán. Testének egyensúlyát a bika jobb, hátsó csülkére támasztott jobb lábszára tartja fenn. Lábféjén a cipőnek, csizmának semmi nyoma.

Az ifjú magassága 0.175 m.

A bikának csak hátulsó jobb lába térdén alól, és két ágban végződő magasra föltartott farka maradtak meg. A két ág között egy gömb van.*

A cselekmény kisdéd emelkedésén történik.

Ezen emelkedés előtt látszik a kigyó testének legvégső része.

Végül következik a baloldalon, a ballábát keresztbe vetve álló fiú. Arczát jobbra fordítja. Testét rövid, rendetlen, durva redőkben ömlő, derékon átkötött tunica födi; vállán gomb által összetartott köpeny függ, mely mereven, úgyszólván hajlás nélkül ereszkedik le majdnem térdéig. Durván vésett kezeiben, két, lefelé fordított fáklyát tart, melyeknek egyike az istenség lábafejét, másika pedig a bika csülkét éri.

Az alak magassága 0.10 m.

A törön, a fáklyás köpenyén, lábafejein, a fáklyák végein, a párkányon, s az alap felső szélén vörös festés nyomai látszanak.

* V. ö. LAJARD: pl C — 2.

A relief durva, elnagyolt munka. A kisimitás alig vehető észre. Hátsó része lapos, simítottan.

99.

Fehér márvány. A délmagyarországi régészeti, történelmi és muzeum, társulat tulajdona.

Téglány alakú lap, melynek oldalait 0·004—0·013 m. széles keret fogja be. Alapja 0·038—0·05 m. magas.

A lap magassága: 0·244 m.

Szélessége: 0·311 m.

Vastagsága: 0·03—0·04 m.

A kép magassága: 0·001—0·01 m.

Az ifjú balra fordított arccal, térdel a bikán. Balkezevel visszarántja rövid szarvú fejét, jobbjaival peddig vállába meríti vastag, gombos markolatú törét. Testének egyensúlyát az állat hátsó czombjára támasztott jobb lábával tartja fenn. Fején phrygiai sipka van, melynek hegye átsap a felső párkányba. Alóla kiálló hosszú, nagy haja arcának oldalait egészen eltakarja. Felső testén czombjának közepéig érő ujjatlan tunicát visel; vállain a heves mozdulat következtében lebegő, négy redőt vető chlamys, melynek szárnyait jobb vállán nagy gomb tartja össze. Lábszárain a nadrágnak semmi nyoma. Jobblában rövid szárú csizma. Arca nagy, kerek, kifejeztelen. Vastag, hosszú nyaka széles vállakból emelkedik ki. Teste zömök, az erőtől duzzadó, de szabálytalan. Karjai rövidek, kéz- és lábfejei igen nagyok.

Chlamysa alatt, szintén lobogva a vállaira átvetve szíjjal erősített törtek.

Köpenyének legfelső redőjén ül a holló, egészen a kerethez szorulva.

Az ifjú magassága: 0·215 m.

A kis szarvú, rövid testű bika már térdeire rogyott. Hosszú lebernyege két első lába között majdnem földig ér. Hátát egészen elfoglalja az ifjú térdben összehajtott bal lábszára. Törzse eléggé kidomborodik. Hosszan elnyult hátsó jobb lába, kifordulva, vízszintesen fekszik a földön.

Nemző részeit scorpio támadja meg.

Alatta van a kigyó. Fejét, majdnem derékszögű hajlással, magasra emeli, hogy a sebhez jusson. Teste két hullámot vet, s az ifjú jobb

lábfejenél az alapba átfutólag végződik hosszú farka.

Az ugró helyzetben lévő kutya az ifjút akarja elérni. Nyitott szájú, csinosan metszett fejét — vizsla jellegű — magasra tartja, bal első lábát a bika jobb előlábának forgójára, jobblábát pedig ugyanannak szárcsontjára támasztja. Csak testének előrésze látszik, a többi eltakarja a fáklyás.

A jobboldali fiú, balkezeiben tartott fáklyáját vállához szorítja, a jobbjaiban lévő pedig föltartja, úgy hogy lángja a felső keretbe csap át. Arcát balra fordítja.

Társa kissé jobbra fordulva, fáklyáit lefelé fordítva egymás mellett tartja, úgy hogy végeik az istenség bokáját érik. Öltözetök teljesen egyforma: phrygiai sipka, tunica és köpeny. Amaz jobb, ez ballábát veti keresztbe. Arcaik durvák, jellegtelenek.

A bal, felső szögletben levő solprotoma, a sugárkorona némi nyomaival; vele átellenben a hold mellképe magasán, fölemelkedő szarvakkal. Melle domború. Ruházatok egyforma: tunicát viselnek és vállakon köpenyt. Dús hajok, arcaik oldalát eldakarva omlik vállaikra.

Föltűnő az abacus és plinthussal bíró, jeletlen oltárok elhelyezése: egy van a baloldali fáklyás feje és az istenség köpenye között, egy a nap és holló, kettő a holló s Mithra feje, és három az istenség feje és a jobboldali fiú magasra tartott fáklyája között.

A munka meglehetősen durva, bár simított. A hátlap szintén.

100.

Kékes-fehér márvány.

A kiásáskor három, — két kisebb s egy nagyobb darabra tört, majdnem négyszögű lap. A jobboldali szögletredékben van a fáklyás feje, balválla s balkarja kezefejétől fölfelé a fáklyával, a hold mellképe s két oltár, a másodikon a fáklyás jobb kézfeje a fáklyával, öt oltár, az istenség feje a harmadikra jutottak az ifjú testének többi része, a bika, kutya, kigyó, scorpio, holló, a jobb fáklyás teste nyakán alól, baloldali társa, végül a nap és hold. A jobb alsó szögletből is kitört egy kis darab a fölirat négy utolsó betűjével.

Magassága: 0·270 m.

Szélessége: 0·325 m.

Vastagsága: 0·03 m.

A kép legnagyobb emelkedettsége 0·016 m.

Oldalait 0·01 m. széles keret fogja be, míg alapja 0·025 m. magas, a következő fölirattal:

ÆLIVS NEPOS VOTVMRET | *

Az istenség fejét a felső párkányba nyúló phrygiai sipka fűdi, mely alól dús haja, füleit eltakarva, vastag fűrtökben omlik vállaira.

Felső testén térden felül érő, derékon átkötött, ujjatlan tunicát visel. A chlamys szárnyait jobb vállán gomb tartja össze. Köpenye innen a mozgás hevesége következtében lobogva, négy ívbe hajló redőben repül, melyek közül a legalsó és legfelső, széleikben ismételve görbülnek.

Széles törtokja, — hosszú átvető kötővel van jobb vállára erősítve, s chlamysának legalsó redője alatt szabadon lebeg.

Lábszárain semmi nyoma a nadrágnak. Jobblába fején, alsó lábszára harmadáig érő csizmát visel.

Az alak maga szabálytalan, zömök testű. Kissé balra fordított arca nyomott széles, kifejezéstelen. Nyaka vastag, rövid.

Ballábát összehajtva a bikán térdel; jobb-lábszárát, a bika farkát eltakarva, ennek visszahajlott hátulsó jobb czombján kifeszítve tartja, hogy támogassa testét a heves mozdulatban. A jobbhoz mérten aránytalanul rövid balkarját kinyújtva, kezével a bika orrát ragadja meg; szintén kinyújtott jobb karja, már megtörtévé a szúrás, enyhén hajlott. Jobb kezében széles, hegyével a bika nyakába merített tört tart, melyet kezének négy ujjával még szorít, míg kis ujját már levette markolatáról. A markolatot nagy gomb diszíti.

Köpenyének legfelső redőjén ül a holló.

Az alak magassága 0·25 m.

A rövid szarvú bika térdeire hullott. Előlabái és a bal hátsó teste alá hajoltak, míg hátulsó jobb lábszára kifelé fordulva vízszintesen hullott a földre. Szája kinyílt, fülei lekonyultak. Nyaka egészen sima. Nagy, szügyének középrészét eltakaró lebernyege redőtlen. Hátát az ifjúnak bal, térden hajlított lábszára egész hosszúságában elfűdi,

farkát pedig a baloldali fáklyás fiú czombja takarja.

Mellette jobbról a kutya látható a mint az ifjú felé ugrik. Szája kissé nyitott. Meglehetősen metszett fejét, melyen balfülének nyoma is meglát-szik a bika nyakára, mereven kinyújtott bal első lábát pedig szügyére fekteti. Nyakát öv diszíti. Testének csak előrsze látszik, a többit eltakarja az előtte álló fáklyás.

A bika nemző részeit, igen durva művű, alig fölismerhető scorio támadja meg.

Alatta csúszik az öt hullámot vető, vastag, fejét erős, majdnem derékszögű hajlással magasra, a bika sebéhez emelő kigyó. Gömbölyded, szem és szájnélkül való szakállas feje a bika jobb első lábának csuklójánál van, farka pedig a földre hullott állat hátulsó jobb lábának csülkénél végződik.

A baloldalon álló s jobbra tekintő fáklyás fejét, ugyanolyan phrygiai sipka fűdi, mint az istenségét, mely alól dúsán hullámszik alá haja, elborítva homlokának egy részét, füleit s arczának jobb és balfelét egész az állsontig. Torsoját ujjatlan, derékon átkötött tunica fűdi. Lábszárain semmi nyoma a ruházatnak. Ballábát keresztbe veti. Jobb karja testéhez simul, balkarja kissé eláll attól. Kezeiben lefelé fordított fáklyákat tart, melyek közül a jobb, ballába sarkánál végződik, a balnak alsó része pedig az ifjú jobb lábszára mögött.

A jobboldali, az előbbivel szembe néző alak fővege és hajállása ugyanolyan mint átelleneséé. Ujjatlan tunicát visel. Jobb lábát keresztbe veti. Jobb karját a főalak feje felé részsut eresztve magasan fölemeli, kezében fáklyát tartva, melynek lángja átesap a felső kereten. Balkezében, karjával átölelve s vállához támasztva a nélkül, hogy oldalát érintené, szintén égő, fölfelé vastagodó fáklyát tart, melynek lángja fővegével egyenlő magasságban az oldalpárkány felé hajolva lobog.

A baloldali alak alacsonyabb (0·18 m.), zömökebb testű, keskenyebb arczú mint a jobboldali. Ez magas (0·203 m.), karcú, nagy, kerek durva arczú. A baloldali fáklyás arca kissé sérült, orra letört; — emezé ép. Kezeik aránytalanul nagyok.

A felső balszögletben a nap mellképe egészen az oldalokhoz szorult. Mellét tunica fűdi; jobb vállán köpeny nyomai látszanak.

* TORMA: Inschriften 32. sz.

Vele átellenben a gazdag hajzatú lunaprotoma, fénykoronával, háta mögött félholddal, melynek szarvai vállalai mögül emelkednek ki. Arca finomabb mint átelleneséé. Mellei kidomborodnak. Tunicát és köpenyt visel.

A holló és a bikát ölé ifjú között a felső párkányt érintő 0·015 m. magasságú jeltelen oltárka van, innen jobbra, az ifjú s a fölfelé tartott fáklya között kettő, a fáklya és a lunaprotoma között szintén kettő.

A reliefen a színezésnek többé semmi nyoma. Munkája esetlen, a simítás igen felületes. Viz-

X. 1. szája durva, simítatlan.

101.

Kékes márvány. Gróf Kuun Géza maros-némethii gyűjteményében.

Valószínűleg négyszögű tábla jobboldali közép töredéke, — melyen a cselekmény részeiből megmaradtak: az istenség melle, karjai és töre, a bika feje, nyakának kis részével, a kutyafej és a jobboldali fáklyás fejetlen teste, jobb keze fejének és lábszárai térden alóli részének hijával.

Szélessége felül: 0·205 m., alól: 0·155.

Magassága: 0·075—0·105 m.

Vastagsága: 0·04 m. A kép magassága: 0·001—0·01 m.

Az ifjú szokásos helyzetben térdelt a bikán. Az állat fejét baljával rántja vissza, míg jobbjuval az állat nyakába meríti hatalmas törét. A tör széles, három élű. Fogantyuját nagy gomb diszíti. Az istenség, megtörténvén a szúrás, mutató és kis ujjával már elbocsátja fegyverét. Testének megmaradt része szabálytalan. Balkarja a jobbhöz mérten aránytalanul hosszú. Kézfejei túlságosan nagyok.

Felső testét újjatlan tunica födi. Bal vállán a chlamys nyomai meglátszanak. Köpenyének szárnyai, mint a törés alakjából megállapítható, jobb vállán voltak összekapcsolva.

A bika, már valószínűleg földre rogyott. Rövid szarvú, nyitott szájú hatalmas feje, az erőszaknak engedve, visszahanyatlott. Nyelve kilóg. Fülét háromszögű, kised emelkedés jelzi. Nyaka rendkívül vastag. Lebernyege redőtlenül ereszkedik lefelé.

Az istenség felé iparkodó kutya fejének csak hosszú keskeny töredéke maradt meg. A kutya-

nak csak a bika nyakához támasztott feje látszik és legfőlebb még előlábai lehettek előtérbe, a testének többi részét eltakarta az előtte álló fáklyás.

A jobboldali fáklyás egészen az oldalkerethez szorult. Föltűnő, hogy a baljában lévő fáklyát lefelé tartja, míg a jobbjuában lévő fölfelé. Az egyszerű, tisztán csak a bikaölést reprezentáló mithraeumokon ez sehol sem fordul elő. Testét rövid, újjatlan tunica födi. Vállain köpeny függ.

A relief munkája durva, simítatlan.

XII. 1.

102.

Fehér márvány. A lugosi püspök birtokában.

Téglány alakú tábla balrészének két töredéke. A felsőn találjuk az istenség chlamysát, fölötté a hollót, a törtokot, tunicájának egy szögletét, a fáklyás fejét válllaival, a solprotomat és négy oltárocskát, az alsón az istenség, jobblábszárát térden alól, a fáklyást vállain alól s a bika kifordult hátulsó jobblábat.

Magassága: 0·20 m.

Szélessége fölül 0·11 m., alól 0·08 m. Az egésznek szélessége hozzátevéleg 0·30—0·31 m. lehetett.

Oldalait 0·02—0·03 m. széles keret fogja be, míg alapja 0·05 m.

Az ifjunak csak nagy redőkben hullámzó chlamysa van meg. Tunicát visel, s erre van reávetve a mozgás hevéssége miatt lebegő törtokjának szíja is. Jobb lábszárát testének támogatására a bika kifordult jobb hátulsó lábán tartja. Lábszárán a ruházatnak semmi nyoma.

Chlamysának legfelső redőjén a holló.

A bika, mint hátulsó jobb lábának helyzetéből következtetjük, már földre rogyott.

A baloldali fáklyás alacsony zömök testű. Fején phrygiai sipka, testén tunica, vállain köpeny, mely azonban alább nincsen még jelezve sem. Karjai lefelé nyúlnak. Lefelé fordított fáklyái közül a jobbjuában lévő, keresztbe vetett ballába mellett, a baljában lévő pedig a bika csülkénél bocsátja földre.

Közvetlenül fölötté a gazdag hajzatú solprotoma. Csak tunicája van.

A holló és az ifjú feje között négy oltárka abacus és plinthus-szal.

Durva, simítatlan munka, hátlapja szintén.

103.

Szürkés márvány.

Egy nagy tábla középrészének két összefüggő töredéke.

A jobboldalin az istenség torsoja. Hosszú ujjú, a jobbkarinak egész kezefejeig érő tunica van rajta. Balvállát a szépen ránczolt chlamys takarja. Ez alól nyújtja ki balkarját, hogy visszarántsza a bika fejét. Épen maradt, enyhén hajlott jobbkarjával már megtette a szúrást. Széles kezefejében gombos tört szorít. A baloldali töredéken a lebegő köpeny redői maradtak meg. A kép magassága: 0·001—0·004 m.

Magassága a jobboldalon 0·04 m.

Magassága a baloldalon 0·10 m.

Szélessége: 0·24 m.

Vastagsága: 0·012—0·018 m.

Csinos, simított munka. A hátlap szintén.

104.

Kékes márvány.

Téglány alakú tábla felső jobboldali szögletének és oldalának töredéke.

A felső szöglet töredékén maradtak a lunaprotoma, a fáklyás feje, jobbkarja, s a fáklya nyelének kis része, s a baljában tartott fáklya lángjának egy csikja, — az oldalt képező darabra jutott: a bika visszarántott fejének egy része, a fáklyás torsoja kötésig, a baljában tartott fáklya, kezefejének kis részével.

Az oldalokat 0·012 m. széles keret fogja be.

Együttes magasság a jobboldalon 0·132 m., a baloldalon 0·105 m.

Szélesség fölül 0·13 m., alól 0·113.

A kép magassága 0·001—0·002 m.

A fáklyás fején phrygiai sipka, torsoján tunica, vállain köpeny. Jobb kezében lévő fáklyája úgy látszik egész a párkányig nyult. Könyöke a bika fejét éri. A baljában lévő fáklyát vállához szorítva tartja. Lángja a keret felé hajolva lobog. Jobb könyöke alatt a bika visszarántott, nagyon elmosódott feje.

Jobboldalt a fáklyás feje fölött a felső szögletben a lunaprotoma, vállai mögül kiemelkedő holdszarvakkal. Fején fővegnek nyomai látszanak. Ez alól ereszkedik le haja mind a két oldalt egész füléig. Mellei kidomborodnak. Tunicát és köpenyt visel.

A fáklyás nyakán, köpenyén, baljában tartott fáklyájának lángrózsáján a vörös festésnek nyomai.

Durva, bár simított munka. Hátlapja szintén.

105.

Kékes márvány.

Négyszögű lap felső jobb szögletének töredéke, melyen a dúshajú lunaprotoma, a fáklyás feje nagy hajjal, s balkarja a fáklyával maradtak meg. Érdekes, hogy a fáklya fölnyúlik egészen a hold feje tetejéig, s a jobboldalon, majdnem a szögletben végződik.

Az oldalokat 0·014 m. széles párkány foglalja be.

A kép magassága 0·001—0·005 m.

Magassága a baloldalon 0·085 m.

Magassága a jobboldalon 0·10 m.

Szélessége fölül 0·062 m., alól 0·079 m.

Vastagsága: 0·02 m.

Durva, simított munka. Hátlapja szintén.

106.

Lyukacsos szürke márvány.

Téglány alakú lap, jobboldali alsó szögletének töredéke, melyen a földre rogyott bika összehajlott előlábainak térdei, közből a lebernyeg, a kigyó kis töredéke, az istenség felé törekvő kutyának, ugró helyzetben lévő egész teste, — előlábait a bika lebernyegére támasztá, — a ballábát keresztbe vetve tartó fálvás maradtak meg. A fáklyás köpenyt és tunicát visel. Lábain cipő. Bal kezének feje, a fölfelé tartott fáklya nyelének végével még egészen ép.

A kép magassága 0·001—0·003 m.

Az oldalokat 0·008 m. széles keret fogta be.

Az alap magassága 0·03 m.

A töredék magassága a baloldalon 0·04 m.

A töredék magassága a jobboldalon 0·07 m.

Szélessége fölül 0·06 m., alól 0·10 m.

Vastagsága 0·02 m.

Meglehetős munka. A simítás nyomai egészen elmosódtak.

107.

Sárgás márvány.

Egy nagy tábla felső balszögletének és oldalának három összefüggő töredéke. A legnagyobb-

bon maradtak a chlamys felső redői, a holló feje; a szögleten a chlamys redőinek külső szélei, a holló testének többi része, a solprotoma, s ez alatt a fáklyás sipkájának hegye, a harmadikon, a fáklyás feje s jobb vállának egy része.

Magassága a baloldalon: 0·165 m.

Magassága a jobboldalon: 0·10 m.

Szélessége: 0·225 m.

Vastagsága: 0·02 m.

Az oldalokat 0·02 m. széles keret fogja be.

A kép magassága 0·002—0·01 m.

A chlamys redői ügyes kézre vallanak. A holló teste kielégítő. A solprotoma areza tiszta, szabályos. Fejét hosszú haj borítja. Tunicát visel és vállain köpenyt. A baloldali fáklyás areza elmosódott, fején phrygiai sipka.

Kielégítő, simított munka. Hátlapja szintén.

108.

Kékes márvány.

Négyszögű lapnak felső balszöglete. Solprotome, melynek jobb válla az oldalkerettel együtt letört. A felső keret 0·02 m. széles.

Magassága: 0·074 m.

Szélessége: 0·09 m.

Meglehető, simított munka. Hátral szintén.

109.

Kékes márvány.

Négyszögű lap bal alsó szögletének töredéke, melyen az istenség törének tokja, tunicájának kis szöglete, jobb lábszára térden alól, a bika hátulsó jobb lába, a kigyó farka s a fáklyás nyakán alól maradtak meg.

Magassága a baloldalon: 0·067 m.

Magassága a jobboldalon: 0·122 m.

Szélessége: 0·9 m.

Vastagsága: 0·025 m.

A kép magassága 0·001—0·009 m.

Az oldalokat 0·008 m. széles keret fogta be, az alap magassága 0·015 m. a következő felirattal:

⎓ EEPENTIA*

Az ifjú szokásos helyzetben térdelt a bikán, jobb lábszárát teste egyensúlyának föntartására,

ennek jobb hátsó czombjára támasztva tartja. Vastag, átalvető szíjakkal ellátott törtokja a levegőben lebeg.

A bika, a mint kifordult, vízszintesen fekvő jobb hátsó lábának helyzetéből megállapítható, már a földre rogyott.

Alatta, az istenség lábánál végződő kigyónak töredéke.

A fáklyás — feje hiányzik — tunicát és köpenyt visel. Fáklyáit lefelé fordítja, s az egyik keresztbe vetett ballába fejénél, a másik a bika csülke mellett végződik.

Durva, elnagyolt, bár simított munka. Hátlapja szintén.

110.

Kékes márvány.

Négyszögű lap bal, alsó szögletének töredéke. A fáklyás testének alsó része. Csak tunicát visel, melynek szegélyét kettős sáv ékíti. A felső sávon rhombos (v. ö. Lajard pl. LXXIX. 1), a hullámvonallal elválasztott alsó pedig lyukacsos díszítésű.

Az oldalokat 0·03 m. széles keret fogta be, míg az alap csak 0·01 m. magas.

Szélessége fölül 0·105 m., alól 0·068 m.

Vastagsága: 0·03.

XII. 2.

111.

Kékes márvány.

Négyszögű lap alapjának összefüggő öt darab töredéke. Fölül jobboldalon a földre hullott bikának összehajlott térde, a baloldalon pedig kifordult hátulsó jobb czombja, s az istenségnek erre támasztott lába-feje.

Az alapon a következő fölirat:

⎓ N I S A N P O C A ⎓ *

Hossza: 0·285 m.

Szélessége: 0·025—0·105 m.

Vastagsága: 0·011 m.

Csinos, simított munka, hátul szintén.

* TORMA: Inschriften 17. sz.

¹ TORMA: Inschriften 37. sz.; és STUDNICZKA Mittheilungen VII — 2. 209. l.

e) f)

A kibővített egy mezős és koszorúba foglalt egy mezős mithraeumok.

A *c, d* csoportba tartozó mithraeumok, méreteik tekintetében két véletet reprezentálnak, vagy a legnagyobbak s ilyenkor a szentélyek oltárkövei, vagy a legkisebbek és ekkor a legszegényebb hívek adományai, a szegényebbeké, mert kidolgozásuk is a legegyszerűbb, legrimitivebb. Az *e* és *f* csoportba tartozók már csinosabb kiállításúak, s méreteik tekintetében a középhelyet foglalják el vagy éppen megközelítik az előbbieket. A szobrásznak tehát nagyobb tér állván rendelkezésére, a cultus eszmeköréből mindig több és több motívumot használhatván föl, a reprezentációk rendszeren a sziklából kiemelkedő Mithra-szobrocskával, az oroszlánnal, mely néha a crater fölött foglal helyet, és a bikán ülő alak s a bikahordóval bővülnek. Néha még egy adoránst s alkalmaznak, mint a 112-ik számún.

A koszorúba foglalt reprezentációkon ugyanezen alakokat találjuk.

112.

Kékes márvány.

À jour készült csoportozatnak tizenkét összefüggő töredéke.

Az egyes töredékeken a szobormű következő részletei maradtak meg:

1—4. Az istenség alakja, köpenyének és törtekjének nagyobb része; balkezének feje, a bika orra (2. t.); a bika, kigyó, scorpio, a kutya (3—4. t.); a jobboldali fáklyás lábszárjai térden alól és lefelé fordított fáklyájának lángja, a mellette jobbra álló ifjú lábszárainak szintén alsó része, és végül a baloldali fáklyás lábfejei.

5—8. A jobboldali fáklyás térdén felül nyakúig, a feje (6. t.) jobb felső karja (7. t.); a tőle jobbra álló ifjú térden fölül és végül a sziklából születő Mithra (8. t.).

9—12. A chlamys redőinek legalsó része, a törtek végével, az oroszlánfő, a fáklyás balkezének feje a fáklyával, jobbkezének feje a bika farkával (10. t.); a fáklyás karja (11. t.) lábszárjai térden alól (12. t.); testének felső része.

Magassága 0.64 m.

Szélessége: az alapnál 0.72 m., a csoportozat: 0.79 m.

Az alap magassága: 0.045—0.055 m. Végei kissé fölemelkednek.

Vastagsága: 0.06—0.088 m.

Az istenség szokásos helyzetben térdel a bikán. Balkarjával visszarántja annak fejét, míg jobbajával törét az állat vállába meríti. Testét a bika lábszárára tett jobb lábával egyensúlyozza. Tojásdad, gonddal dolgozott arcának kifejezése fájdalomtelt. Összeszorított ajkai mintha sírásra állanának. Orra hosszas, finoman metszett; szemöldei ívbe hajlók, szemei nagyok, ajkai vékonyak. Álla gömbölyded. Fejét kissé balra fordítja. Hosszú, göndör, csigákba szedett haja phrygiai sipka alól ereszkedik lefelé, eltakarva magas, domború homlokának egy részét, füleit s arcának oldalait. Nyaka szabályos. Jobbkarja azonban a véső alatt annyira elvékonyodott, hogy éppen nem illik össze hatalmas, erőteljes testével és túlságosan nagyraszabott kezefejével. A kéz csuklója sokkal vastagabb, mint alsó karja a könyöknél.

Öltözte némileg eltér az eddig ismert csoportozatok főalakjaitól. Testének felső részét derékon átkötött, igen szépen ránczolt tunica fűdi, melynek hosszú ujjai egészen a csuklóig érnek. Köpenye szokatlanul nagy. Két szárnyát jobb vállán gomb tartja össze. Bal mellét egészen elfűdi, s alóla nyújtja ki bal karját is. Chlamysa a heves mozdulat következtében lobog; felső része letört, alsó része pedig az oroszlánfőnél végződik. Köpenye alá bal vállára van erősítve átalvető szíjjal hosszú, egészen a római rövid katonakardok tokjához hasonló, alól gombbal díszített törhüvely, mely szintén lebeg s a chlamys által képezett homorú mélyedésben talált helyet. Az ifjú jobb kezében levő tör azonban sokkal szélesebb és hosszabb, hogysen hüvelyébe beleférhetne. Lábafejen rövid szárú csizmát visel, harisnyára húzva. E harisnyák a térden felül érnek egészen a tunicaig, hol mindkét lábszáron élesen kiemelkedő szélzet teszi őket felismerhetőkké.

Az alak magassága: 0.48 m.

A bika már a földre rogyott. Elő lábai térden hajolva teste alá kerültek, a hátulsó bal szintén, de ennek csak csülke látható a hasa

alatt, tulságosan elnyúlt jobb lábszúra pedig kifordulva vízszintesen fekszik. Az egész állaton egyedül ezt a szabálytalanságot követé el a vésnök. Testének többi része kielégítő. Hatalmas feje rövid szarvú. Füle kicsiny. Szája nyitott, nyelve kilóg. Lebernyege előlábai közé ereszkedik. Válla, szügye, dereka, testének hátulsó része igen szépen domborodnak. Törzsét a lovak cingulájához hasonló öv diszíti, melyet hátán nagy csat tart össze. E csat mélyedésébe helyezte az istenség baltérdét.

A halállal küzdő állat a baloldali fáklyás által tartott farkát magasra emeli.

Nemző részeit scorio támadja meg.

Sajátságos a kigyó elhelyezése. Tarajos, szakállas feje már közel van a sebhez, míg teste innen, a bika oldalán nagy ívet írva, az istenség baltérdénél ennek teste alá jut, s jobb czombja alól buvik elő ismét, majd kettős ívben, a bika hátulsó lábához ér, s azt egyszer körülfgván, farka az alapba átfutva végződik.

A kigyónak ilyenmő elhelyezése tudtommal még egyszer sem fordult elő.

Az ugró helyzetben lévő, bozontos farkú kutya az istenséget támadja meg. Fejét a bika nyakához támasztja, előlábait pedig annak felső láb-szárcsontjára.

A jobboldali fáklyás, hosszú haját phrygiai sipkája alig tudja leszorítani. Nagy csigákban omolva földi el homlokát és arcának oldalait. Arcza nagy, kerek, kifejezéstelen. Felső testét, hosszú térdig érő ujjatlan tunica földi. Vállán köpeny van, melyet a jobb vállon nagy gomb tart össze. Baljában tartott hosszú fáklyáját magasra fölemeli; a jobbójában lévőt lefelé fordítja, s lángra keresztbe vetett jobb lába fejénél jut le a földre. (Ld. Lajard pl. — LXXVII — 1 és LXXXII — 2.)

Mellette egy egészen új alak, melyre teljes analogiát nem sikerült találnom, sem máshol, sem az itt közölt mithraeumok között, hacsak a 129-ik számún nem, melyen a sziklából kiemelkedő istenség alatt lévő sipka talán hasonló alakra enged következtetnünk, ha ugyan az nem jobboldali fáklyás fejét földi.

Fején phrygiai sipka. Göndör haja eltakarja arcának oldalait és homloka egy részét. Arcza tojásdad alakú, és meglehetősen szabályos. Nyaka hosszú. Felső testét tunica földi, vállain köpeny,

melynek szárnyait a jobboldalon gomb tartja össze. Jobbkezét, karját mellén keresztbe vetvén, balvállára tette. Míg balkarját, egy a hóna alá helyezett, lánjjával lefelé fordított, s a földig érő fáklyán nyugtatja. Ballábát keresztbe veti.

A csoportozat alakjai közül csak ez az egy fordítja el fejét a bikaöléstől, minden közösséget megtagadván azzal. Más vonatkozása van tehát,— s ez nem lehet egyéb, mint a feje fölött lévő, a sziklából kiemelkedő Mithra. Az alak tehát adorans, melynek vallásos jelentősége nincsen, olyan mint a marosportusi s most nagyszabeni Bruckenthal muzeumban őrzött mithra-um legfelső mezőjén jobboldalon a sziklából született felé fordult három alak, melyeknek másodika szintén fáklyára támaszkodva járul az istenség elé.

Közvetlenül feje fölött, a fáklyás vállával egyenlő magasságban történik Mithranak a sziklából való megszületése. Alakja — feje letört — egészen nemzörészig emelkedik ki. Karjait könyökben hajlítva magasra emeli föl. Jobb kezében, melyet a vésnök összeolvasztott a fáklyás fejének hátsó részével, rövid fáklyát tart, melynek lángra visszafelé hajlik. Balkezében valószínűleg tör volt.

A baloldalnak első alakja az oroslán. Bozontos, sörényes feje szemben van a nézővel, míg teste, a fáklyás és bika-hordó mögött balra nyulik el. Nyakát külön támaszszal erősíté a vésnök az alaphoz. Első lábai a bika lába mögött érik a talajt, míg törzse összeforr a következő alakok alsó részeivel.

A következő két alak a tér helytelen fölosztása miatt egészen elnyomorodott és egymásra tolult.

A fáklyás fejét mint társáét phrygiai sipka földi. Haja eltakarja homlokát és arcának oldalait. Nyaka vastag. Testén tunicát visel, míg vállait köpeny borítja. Jobbjában, gyűrűs és nagy ujj között lefelé fordított az oroslán lábainál végződött fáklyát tart. Balkezével a bika farkát tartja. Ballábát keresztbe veti. Alakja sokkal kisebb mint jobboldali társáé.

Közvetlenül mögötte állványra helyeztetten a bika-hordó. Öltözete mindenben megegyezik a fáklyáséval. Az elnyúlt testű bikát hátulsó lábainál fogva balvállán hurczolja.

A hátlapon csak az egyes alakok fővonásai

jelezzék: így az istenség bal lábszárának feje; a bika füle, szarva s a sziklából kiemelkedő istenség hátsó része.

A munka kielégítő. A vörös festés nyomai igen XIV. sírtűn látszanak.

113.

Szemesés mészkő.

Négyszög alakú tábla alsó részének két teljesen összeillő töredéke, melyek közül a jobboldalin láthatók a bika egész nyakáig, hátán az istenség lábszárának nyomaival, alatta a kígyó és scorpio, — előtte pedig a kutya, a fáklyás derékig, a keret mellett a crater, és fölötte az oroszlán fő; a baloldalin maradtak az istenség jobb lábszára térden alól, a bika hátulsó jobb czombja, a fáklyás czombjai közepéig, s a keret mellé szorultan a bikahordó lábszárainak nyomai, a bikának feje és egy első lába.

Magassága a baloldalon: 0·183 m.

Magassága a jobboldalon: 0·225 m.

Szelessége: 0·622 m.

Vastagsága: 0·034 m.

A kép magassága: 0·002—0·011 m.

Az oldalokat 0·022 m. széles keret fogja be; az alap magassága 0·09 m. a következő fölíráttal:

CASS · MAXIMVS AVG COL · SARM · M
VLP · GAIVS · PRO · SAL · SVA · EX · V · POS *

Az istenség a bikán térdelt a szokásos helyzetben, s jobb lábszárát a bika hátulsó lábszárának csülke mellé támasztá. Lábafején cipőt visel.

A hatalmas állat már térdeire hullott. Teste alá került előlábai között, lebernyege egészen a földet éri. Kifordult hátulsó jobb lábszára vízszintesen fekszik. Csülkei szabályosan vésvék.

Magassága: 0·13 m.

Hossza pedig nyakától hátsó csülkéig: 0·325 m.

Nemző részeit scorpio támadja meg.

A kígyó, nyitott szájú fejét fölemeli, majdnem szögben hajlítva meg hosszú testét. Farka a bika csülkénél végződik.

Az ugró helyzetben lévő kutya az ifjút támadja meg. Fejét magasra tartja, míg előlábait a bika szügyére támasztja. Testének előrészét eltakarja az előtte álló fáklyás.

A bikától jobbra és balra álló fáklyások telje-

TORMA K.: Inschriften 13.

ARCHAOL. RÖZL.

sen egyforma ruhát viselnek: tunicát és köpenyt. A jobboldali fáklyái, fölfelé tartván azokat, hiányzanak, testének felső részével együtt. Alakja kissé jobbra fordul. Ballábát keresztbe veti. A baloldali, jobblábát tévé keresztbe. Fáklyáit lefelé fordította, s ezeknek egyike Mithra lábafeje mögött éri a földet, a másikat pedig ballába fejénél bo-csátá le a talajra. A bikaölés felé kissé jobbra hajlik.

A jobboldali fáklyás mögött közvetlenül a keret mellé helyeztetett a crater. Széles kerek talpról rövid nyak emelkedik föl, melyen az edény hasa nyugszik. Nyílása hold-karéj alakú.

Közvetlenül fölötte bozontos oroszlánfő, melynek nyelve az edény nyílása felé kilóg. Az oroszlán testének hátulsó része, a mint a nyak megmaradt részének alakjából megállapítható, egyenesen fölfelé irányul, közvetlenül a keret mellett.

A baloldali fáklyás mellett a bikahordó lábszárainak nyomait találjuk. Teste egészen hátra-szorul, az előtért a bika foglalván el, melynek azonban csak lefelé függő feje, és bal előlába, jól vésett csülkével maradtak meg.

A bikahordó kisdud halmon áll.

A munka elég tiszta és simított. Hátlapja szintén.

114.

Kékes fehér márvány. Jelentékeny nagyságú négyszögű táblának bal felső része, és az anyag és technica bizonyítása szerint valószínűleg e csoporthoz tartozó két töredék: a bikafő az istenség jobb kezének fejével és az állat nyakába meritett törével; és a jobboldali fáklyás derekától lefelé a térdekig.

A bal, felső rész magassága: 0·59—0·69 m.; az egésznek talán $\frac{2}{3}$ -a.

A bal, felső rész szélessége: 0·36—0·53 m.; az egésznek talán $\frac{1}{3}$ -a.

A bal, felső rész vastagsága: 0·05 m.

A kép magassága: 0·01—0·04 m.

A csoportozat bal felső részén az istenség ehlanysának egy része, a bika farkának kalászai, a holló, a baloldali fáklyás alsó lábszárainak közepéig: a bikahordó, a bikán ülő alak derékig, a bika feje és a solprotoma maradtak fenn. Kerete a csoportozatnak nincsen, ennek helyét fölül a barlangot jelző dudorodások foglalják el.

A magasan föltreppenő chlamys megmaradt részének szép redői kiválóan ügyes kézre vallanak. Ettől balra, egy domborodásra helyezett holló a mint ballábával előre lép, s csőrével a köpeny szélét érinti. A holló lábai gatyások, testének tollazata kielégítő, különösen a szárnyaké, melyeket épen emelni akar.

A bal felső részen a bikának csak kalászos farkbojtja látható. A valószínűleg ide tartozó töredéken az állat rendkívül vastagnyakú, míg hátrahajlott feje aránytalanul kicsi, és igen rövid szarvú. Az istenség balkezével az állat orrát markolja meg, s hosszú törét nyakába meríti. A kimuló félben lévő bika nyelve kilóg.

A baloldali fáklyás a szokott rövid tunicát viseli, mely közvetlenül hónalja alatt és derekán van átkötve, s igen csinos redőkkel takarja mellét és testét derékon alul a térdekig. Vállain a jobb oldalon megerősített köpeny. Fején phrygiai sipka, mely alig tudja leszorítani a homlokát és arcának oldalait elfödő sűrű fürtöket. Arca igen megkopott. Nyaka szabályos. Balkarját a bika farka felé nyújtja, míg jobbát a lefelé fordított fáklyára támasztja. Lábai keresztbe vetvék olyképen, hogy a jobb került az előtérbe.

Pendantja teljesen azonos öltözetet visel, és szintén keresztbe veti lábait, a balt helyezve előre.

A baloldali fáklyás mellett alul van a bikán ülő alak. Felső testét tunica fődí, vállain magasan lebegő köpeny; fején phrygiai sipka. Arca egészen elmosódott. Jobb karjával az állatnak jobb szarvát fogja.

A bikahordó egészen megmaradt. Teste a nagy tehertől hátragörnyedt. Ballábával előre lép. Öltözete a fáklyáséval és a bikán ülőével azonos. Köpenyét eltakarja az általa hurczolt állat, melyet hátulsó lábaival vett vállára. A rövid szarvú bika bal elő lába a földet éri. Derekán széles, kettős övet visel. Farka hátrahajlik.

Közvetlenül fölöttök van, egészen a szögletbe helyezve a széles vállú, domború mellű solprotoma. Tunicát visel és jobb vállára erősített köpenyt. Hosszú, dús fürtjei egészen beárnyalják kerek, telt arcát. Fejét hat, hegyes sugárból álló korona díszíti.

A relief, simított, kielégítő munka. Hátlapja

IX. 1. durva, simítatlan.

115.

Kékes márvány.

Trapez alakú lapnak baloldali alsó töredéke, az alsó szöglet nélkül.

Magassága: 0·155 m.

Szélessége fölül: 0·10 m.; alul: 0·03 m.

Vastagsága: 0·025 m.

Az oldalokat: 0·005 m. keret fogta be.

Az istenség chlamysának csak középső redői maradtak meg; a bikának pedig három ágban végződő farka.

A baloldali fáklyásnak phrygiai sipkája megcsontult. Teste ép egészen. Derékon átkötött tunicát visel, és föltűnően rövid köpenyt, mely háta mögött két redőt vetve lobog. Alakja, a repraesentáció felé jobbra fordul. Ballábát keresztbe veti. Jobbkezében az istenség lábafeje felé nyújtott, lefelé irányzott fáklyát tart. Csak a markában lévő rövid darab látszik. A többi letört. Balkezével a bika farkát fogja.

Közvetlenül feje mögött a bikahordó által a vállon vitt bikának feje és bal elő lába.

Meglehetős, — simított munka. Hátlapja szintén.

116.

Kékes márvány.

Négyszögű lapnak felső jobbszögleti nagyobb, s egy kis, a középből való, összeillő töredéke.

A nagyobb töredéken az istenség feje, balkarja a bika orrának kis részével; e fölött fáklyaláng a jobb fáklyás feje és vállai. Közvetlenül feje fölött a sziklából születő Mithra, és végül a bikaelő és sziklából születő Mithra között a lunaprotoma.

A középrész töredékén az istenség torsoja.

Magassága a baloldalon: 0·10 m., a jobboldalon: 0·11 m.

Szélessége fölül: 0·12 m., alul: 0·15 m.

Vastagsága: 0·014 m.

A kép magassága: 0·004—0·005 m.

Az oldalokat 0·012 m. széles keret fogja be.

Az istenség szokásos helyzetben térdelt a bikán, balkezével rántva vissza annak fejét. Phrygiai sipkája egész a keretig ér. Dús haja homloka körül egész koronát alkotva omlik vállaira. Arca durva, kifejezéstelen. Mellét tunica borítja, s e fölött balvállán sűrű redőkbe szedve chlamysa.

A jobboldali fáklyás fején szintén a hegyes sipka van. Vállain a tunica és köpeny nyomai látszanak. Jobbjában igen rövid fáklyát tartott, mert lángja, közvetlenül az istenség balkarja mellett lobog.

Fölötte a sziklából születő Mithra. Három összeolvadó szirtből álló sziklából emelkedik ki egész derékig. Teste fődetlen, fején phrygiai sipka.

Karjait könyökben hajlítva magasan föltartja, s baljában fáklyát, jobbjában pedig tört tart.

A bikaölő s a sziklából születő istenség között az elmosódott lunaprotoma.

A sziklából születő Mithra törén a vörös festék nyomai.

Durva, elnagyolt, bár simított munka. Hátlapja szintén simított.

117.

Kékes márvány.

Téglány alakú tábla jobb alsó szögletének töredéke, melyen a bika balterde a felső és alsó láb-szár részeivel, a kutya esonkafejjel — orra és szája hiányzanak, — és előlábakkal, a jobboldali fáklyás melle közepétől lefelé az amphora s fölötte az oroslán bal első lába és fejének töredéke maradtak meg.

Magassága a baloldalon : 0·17 m., a jobboldalon : 0·13 m.

Szélessége : 0·23 m.

Vastagsága : 0·03 m.

A kép magassága : 0·001—0·006 m.

A megmaradt jobb oldalt 0·015 m. széles keret fogja be.

Az alap magassága : 0·033 m.; a következő fölrattal :

NVS · EXV · POS · *

A bika mint baltérdének helyzetéből látszik, már a földre hullott. A szokatlanul nagy, egészen véreb jellegű, félig ugró helyzetben lévő kutya az istenség felé törekszik. Elő lábait, mint a töredék alakjából következtethetjük, a bika szügyéhez támasztá. Nyakán övet visel, hosszú farka természetellenesen hátulsó lábai közt van.

A jobboldali fáklyás torsoját rövid tunica födi.

* TORMA : Inschriften 15. sz.

Balkeze fejében testéhez szorított fáklyát tart. Hogy másik fáklyáját miképen tartotta, azt lehetlenség meghatározni. Föltűnő azonban, hogy közvetlenül a kutya háta fölött kissé jobbra dőlve, teljesen fáklya alakú, fölül keskeny, alól szélesebb, tárgy van, melyen alól egy kis részt egyenes vonal választ el az egésztől. E jelenség így azt a benyomást teszi a szemlélőre, mintha a vonal által elválasztott részecske a fáklyának meggyújtandó része volna. Föltehetjük tehát, hogy a fáklyás jobbjával ezt még csak föl akarta venni, s kezét épen e célra emelte föl. A jobb kar azonban teljesen hiányozván, föltevésünket a locais lehetőségen kívül egyébbel nem igazolhatjuk. A fáklyás jobb lábát keresztbe vetve tartja.

Jobbra tőle, széles kerek alapon nyugvó amphora van. Hasa széles, nyílása alól keskeny, fölül szélesebb s párkány disziti. Két füle van, melyek az alsó részből emelkednek föl, s elérvén a nyílás magasságát, ehhez derékszögben hajlanak.

Az amphora nyílását, a fölötte lévő oroslán-nak en profil tartott nagy karmú bal előlába födi be. Az oroslánfő csak homlokán alól látszik.

Durva munka. A simítás nyomai néhol látszanak.

Hátlapja simítatlan.

XII. 3.

118.

Sárgás márvány.

À jour készült csoportozatnak két összeillő, s egy harmadik szabadon álló, de valószínűleg hozzátartozó töredéke.

A nagyobb töredéken maradtak a bika törzse, nyakának egy része, a kigyó, scorio, a kutya feje, előlábjaival, és végül az istenség alakja valami kevéssel derekán fölül, megsonkított jobb lábfejjel. A második kisebbben vannak a kutya teste nyakától kezdve, s a jobboldali fáklyás keresztbe vetett lábszárai térden alól.

Ballábfeje hiányzik.

A harmadik töredék cserkoszorúnak részlete a középpontból. Fölötte kis csónak, melyben bika fekszik. Alól törés látszik, mely kétségtelenül a domborművel való érintkezési pont volt.

Az alsó töredék magassága : 0·235 m.

Az alsó töredék szélessége : 0·38 m.

Az alsó töredék vastagsága : 0·03 — 0·05 m.

Az istenség testét térdig érő igen szépen ránczott tunica födi. A szokásos helyzetben térdel a bikán, hogy végre hajtsa a nagy cselekményt. Testének egyensúlyát a bika kifordult hátsó jobb lábafejére támasztott lábszárával tartja fenn. Lábafejen csizma van. A bika már egészen a földre rogyott.

Nemző részeit scorpio támadja meg.

Sebéhez iparkodik, a teste alól kibúvó, négy hullámot vető, nyitott szájú kigyó; a kutya pedig az istenséget támadja meg. Fejét a bika szügyéhez támasztja, míg első lábait térdéhez. Nyakán övet visel. Testének közép részét az előtte álló fáklyás lábszárjai elfödik.

A fáklyás szokott állásban foglalta el helyét.

Végül a koszorú töredéke. A csoportozat rendkívül csonkított állapotban lévén, lehetlenség meghatározni, hogy miképen volt berendezve. Az anyag és technika azonossága, egyezősége alapján csak annyit constatálhatunk, hogy a koszorú részlet hozzátartozásának lehetősége nincsen kizárva. Nincs azonban egyetlen nyom sem, melyből megállapíthatnók, hogy miként alkotta őket a vésnők egy egészszé. Épen ezért könnyen lehetséges, hogy a koszorú más csoportozat töredéke, reliefünk pedig a szokott berendezésű representatiók közé tartozik.

A koszorú töredékekkel együtt hozzávetőleges magassága: 0.57 m.

A munka szokatlanul finom. Művészi tekintetben az első helyet foglalja el a sarmizegetusai szentély emlékei között.

Hasonló mithraeumok kiegészítő részei lehetnek a következő töredékek.

119.

5 db. igen csinosan készült, s a vörös festés nyomait mutató babérkoszorú-részlet. Balról jobbra indulva foglal helyet a csőrével az istenség chlamysát érintő holló; a chlamys legmagasabbra röppent részének szöglete, majd az ehhez csatlakozó, összeillő töredék; ezután a telt arcú solprotoma; a jobboldali fáklyás fáklyájának lángrózsája, a lunaprotoma, és ismét egy fáklyarózsa.

120.

Fehér márvány.

A napot ábrázoló fej. Hátsó része letörvén,

nem határozható meg vajjon à jour készült, vagy csak magas reliefnek volt-e kiegészítő része. Arcza kissé balra fordul. Haja között öt lyukaeska, melyekbe a fémből készült sugárkorona volt erősítve.

Magassága: 0.10 m.

Meglehető munka.

121.

Fehér márvány.

A napot ábrázoló mellkép. Magas reliefnek kiegészítő része.

Feje födetlen. Hosszú, tömött haja nagy csigákban ereszkedik vállaira, elborítva homlokának egy részét és arcának oldalait. Hajában közvetlenül vállai fölött két lyukaeska, melybe üveggyöngyök vannak erősítve. Feje mögött két águ sugárkorona.

Torsoját tunica és köpeny födi. Karjait a köpeny egészen eltakarja.

A sugárkoronán a vörös színezés nyomai élénken látszanak.

Magassága: 0.10 m.

Tűrhető munka.

XV. 2.

122.

Kékes márvány.

Lunaprotoma. À jour készült csoportozat kiegészítő része.

Feje födetlen. Csigákba szedett haja nyakáig ér s elborítja homloka egy részét és arcának oldalait. Arcza kerek, szabálytalan, orra széles, lapos száját, szeméit, egyenes vonalak jelzik. Fejét hat águ, a küllök között áttört, de a tetőn ismét összefutó sugárkorona díszíti. Tunicát visel és köpenyt, s ez alól dugja ki jobb karját, s ezt mint a törés alakjából megállapítható, meghajlítva nyújtja előre. A sugárkoronán s öltözetén a vörös festés nyomai.

Magassága: 0.105 m.

Meglehető munka.

XV. 3.

123.

Kékes márvány.

Kis oroszlán, mely valószínűleg szintén à jour csoportnak kiegészítője.

Sörényes nagy fejét kissé jobbra fordítja Ülő helyzetben van.

Magassága : 0·07 m.

Hossza : 0·11 m.

Meglehető munká.

g)

A két mezőre osztott mithraemok.

A mithraemok további formáin oly alakok is fordulván elő, melyek nem lévén beilleszthetők a bikaölés keretébe, vagy nem épen dogmaticus fontosságú motívumokat ábrázolván, jelezni kellett a különbséget, s ez úgy történik, hogy a representatiót két részre osztották; a főmezőre, melynek középpontját a bikaölés foglalja el, legtöbbször a *d, e, f* csoportozatokon előforduló kísérettel, s egy alsó részre, melyre rendszeren az initiatio, a lakoma, biga vagy quadriga helyeztetnek el, s egy esetben a vízfolyás is.

124.

Kékes-fehér márvány.

Téglány alakú lap középrészének három összefüggő töredéke.

A felső részen maradtak a solprotoma, a holló, az istenség derékig, s a bikának egyik szarva, a másodikon Mithra teste, kötésen alúl, ballába térden alól, s jobb lábszára, alsó szárcsontjának közepéig, és a bika törzsének hátulsó része, az alsón: a bika törzsének egy része, a kigyó, s a négyes fogat.

Magassága : 0·332 m.

Szélessége : 0·06—0·105 m.

Vastagsága : 0·02 m.

A kép magassága : 0·001—0·008 m.

Az oldalokat 0·01 m. széles keret fogja be, míg az alap magassága : 0·008 m. elmosódott fölirattal melyből csak a következő betűk látszanak:

VL.

A dombormú két, egy felső széles, és egy alsó keskenyebb mezőre oszlik.

A felső mezőben az istenség a bikán inkább ül mint térdel, oly formán, hogy térdben hajtott ballábszára vízszintesen fekszik az állat hátán, míg bal lábfeje jobb lábszára alá kerül, melyet testének egyensúlyozására a bika czombjára támasztott. Jobb karjával törét meríti az állat vállába, míg balkarjával annak fejét majdnem hó-

nalja alá húzta, úgy, hogy az állat szarva már az istenség mellét éri. Fején phrygiai sapka. Haja vastag fürtökben omlik vállaira, eltakarva arcának oldalait. Felső testén térdig érő, hosszú ujjú tunicát visel, mely jobb karját egész csuklójáig takarja. Vállain a heves mozdulat következtében lebegő chlamys. Szárnyait nagy gomb tartja össze. Lábszárain nadrág van és ballábján cipő.

Az állat már térdeire rogyott. Jobb előlába hasa alá került.

Nemző részeit scorpio támadja meg.

Közvetlenül alatta a kigyó, mely négy hullámot, s egy kört írva le, iparkodik a sebhez jutni.

Az áldozó chlamysán holló áll.

E fölött van közvetlenül a felső balszögletből, a csoportozatnak valamely most hiányzó részese által kiszorított, hosszú hajú solprotoma.

A felső mező magassága : 0·24 m.

Az alsó mezőben a négyfogató kocsi, sebesen vágató egymás mellé fogott lovakkal. A quadrigában álló alak kezeivel a megfeszült gyeplőszarakat tartja. Öltözetét alakjának esonka volta miatt nem határozhatjuk meg.

Az alsó mező magassága az alappal együtt : 0·092 m.

Az istenség törzsén a vörös festés nyomai láthatók.

A munka gondosan simított, de durva, jellegtelen. A hátlap szintén simított.

XIX. 2.

125.

Fehér márvány. A délmagyarországi, régészeti és történelmi muzeumtársulat tulajdona.

Téglány alakú, fölül lekerekített, ketté tört tábla.

Magassága : 0·185 m.

Szélessége : 0·125—0·142 m.

Vastagsága : 0·03 m.

A két oldalt : 0·005—0·012 m. széles keret fogja be.

Az alap magassága : 0·015 m.

A kép magassága : 0·001—0·008 m.

A representatio két mezőt foglal el, a tetőpárkányon pedig a rendszeren a bikaölés fölé helyezett holló s oltárok találtak helyet.

Az istenség a bikán térdelve visszarántja balkarjával annak fejét, s jobbával az állat vállába meríti törét. Rövid, térdig érő ujjatlan tunicát

visel, és kicsinyke chlamyst, mely a heves mozdulat következtében a levegőben lebeg. Közvetlenül alatta van törének tokja. Fején phrygiai sipka. Hosszú, göndör haja eltakarja homlokának egy részét, s arcának két oldalát. Teste zömök szabálytalan, arcza kerek, kifejezéstelen.

A bika már a földre rogyott. Szája nyitott. Elölábai térdben hajolva teste alá kerültek, míg hátulsó jobb lábszára, megtámadójának terhe alatt kifordulva vízszintesen fekszik a talajon. Lebernyege majdnem a földet éri. Farkát eltakarja az istenség jobb lábszára.

Nemző részeit scorpio támadja meg.

Alatta csúszik, négy hullámot vetve, a kigyó, mely itt, a helyett, hogy a bika sebe felé igyekeznék, az állat jobb előlábának csülkét fogja szájába.

A kutya a szokásos ugró helyzetben van. Fejét az állat szügyére, lábait pedig annak lábszárára támasztja. Testének csak előrésze látszik, a többit elfödi az előtte álló fáklyás.

A jobboldali fáklyás balkarját mellén keresztbe teszi. és fáklyáját jobbjával emeli föl, a bika feje mögött. Ballábát térdben meghajlítva, a jobb mögé veti.

Baloldali társa két fáklyát fog, s mindkettőt az istenség mögé dugja. Ez jobb lábát veti térdben meghajlítva a bal mögé.

Öltözetök teljesen egyforma. Phrygiai sipkát, tunicát és köpenyt viselnek.

A baloldali fáklyás és Mithra között oroszlánfej.

Az istenség köpenye, s a baloldali keret közé szorúlva a szögletben van a solprotoma. Vele szemben az ifjú feje s a sziklából születő istenség között a felső kerethez szorúlva a lunaprotoma, vállalai mögül kiemelkedő holdszarvakkal.

A főmezőnek utolsó alakja a jobboldali felső szögletbe szorúlt Mithra petrogenitus. Sziklából emelkedik ki egész derékig. Karjait fölfelé emeli, könyökben meghajlítva. Kezeiben talán fáklyákat tart. Fejét phrygiai sipka födi.

A főmezőre elhelyezett cselekmény barlangban történik.

Magassága: 0.12 m.

Kiegészítő része még a felső 0.015 m.-re szélesedő keret, melyen a rendszeren az istenség köpenyén ülő holló, — s a Mithra fejétől jobbra, balra elhelyezett oltárocskák találtak helyet. Az

oltárok jeltelenek; széles alappal és abacussal látta el őket a kőfaragó.

A második, három részre oszló mező a relief alsó részét foglalja el. A baloldali két részt ovalis ív fogja be.

Az elsőben egy guggoló alak felé hajló férfi, ki annak fejére teszi kezét. Kétségtelenül az initiatiót ábrázolja. Az initialó fején phrygiai sipka van, s ezenkívül tunicát visel és lebegő köpenyt. A beavatandón úgy látszik nincsen semmi ruha.

A második íven bieliniumon ülő két alak foglal helyet, melyek közül a baloldali baljára támaszkodva egészen oldalt fordul, s jobb kezében valami gömbölyű tárgyat emel föl; társa a jobboldali, jobb karját annak vállára helyezi, míg baljára, könyökben hajlítva azt, reátámaszkodik. Nemöket meghatározni nem lehet teljes biztonsággal. Talán a jobboldali a nő. Úgy látszik földetlen fővel vannak. Testökön a ruházatnak semmi nyoma.

A harmadik részen van a biga, melyben a vágató két lovat két alak hajtja. Az alakok hosszú köpenyeket viselnek. A biga alatt végül a vízfolyás, kétségtelenül Neptunus jelvénye.

Az alsó mező magassága: 0.05 m.

Föltűnő jelenség e reliefen, hogy Krisztus jelvénye hétszer van reávésvé és pedig a következő helyeken: * alakban 1) az istenség fejétől balra; 2) az istenség köpenye alatt; 3) a baloldali fáklyás baltérde és az istenség jobb alsó lábszára között; 4) a bika nyaka s a jobboldali fáklyás melle között; × alakban 5) az istenség fejétől jobbra; 6) a baloldali fáklyás fejétől jobbra és végül 7) a bika törzsére. A monogrammok száma megegyezik az oltárokéval.*

A relief munkája igen durva, jellegtelen. Hátlapja simított.

XVIII. 2.

Valószínűleg ezek közé tartozik még a

126-ik sz. is,

mely egy meglehetősen terjedelmű sárgás fehér márvány tábla bal alsó részének töredéke.

Szélessége: 0.18 m.

Magassága: 0.09—0.17 m.

Vastagsága: 0.045 m.

A kép maximalis magassága: 0.015 m.

* TORMA K.: Inschriften 144—145. l.

A főmezőből csak a földre hullott bika jobb hátsó lábának csülke; a baloldali fáklyás keresztbe vetve tartott lábfejei, s a nagy lángrózsájú fáklya kis töredéke maradtak fenn.

Az alsó részt 0·025 m. széles keret választja el a főmezőtől. Itt a baloldalon félkörívbe foglalva egy phrygiai sipkás fej látszik, ettől jobbra pedig a következő félkörív egy részlete.

Az egész cselekményt 0·01 m. széles keret fogta be.

A munka durva, kezdetleges, simítatlan, a hátlap szintén.

h. i.

A három mezőre osztott egyszerű és kibővített mithraeumok.

Az alakok szaporultával a mithraeumok három részre oszthatnak, a felső, közép és alsó mezőre. A felső mezőn valószínűleg mind astralis jelentőségű alakokkal találkozunk: a térdelő, nyilas, leselkedő, a csónakban ülő vagy kuporgó bikával, és egyszer a bakkecskével. Ezekhez néha még az *aedícula* járul, melyben bikafő látszik, vagy bika lép ki belőle; az *e* csoportban pedig ugyanitt találjuk a quadrigát és bigát; középen a főcselekmény kíséretében a fönnebb már elősorolt alakok; alól az initiatio, a lakoma, biga vagy quadriga, gyakran fölül alúl ismételve, a vízfolyás és egyszer ugyancsak alól a balszögletben a bikán ülő A 131—139 számúak, még inkább meg vannak terhelve: a felső mezőben egy új alak a nyilast akarja a lövéstől visszatartóztatni; a hét oltár szintén itt talált helyet; alól pedig Neptun rendes vendéggé válik hosszú tridensével, a mint kényelmes nyugalmat élvez, vagy pedig egy nagy edényből vizet önt ki. Testére néha vastag kigyó csavarodik.

127.

Sárgás márvány.

Fölül lekerekített téglány alakú lap.

Magassága: 0·30 m.

Szélessége fölül: 0·18 m., alul: 0·24 m.

Vastagsága: 0·035 m.

A kép magassága: 0·001—0·012 m.

A *representatio*, három: egy felső és alsó kisebb, s egy középső nagyobb mezőre oszlik föl.

A középső, barlangot ábrázoló mezőn a bikaölés történik.

Az istenség a megszokott helyzetben térdel a bikán, balkezeivel visszarántva annak fejét, míg jobbjaival az állat vállába meríti törét. Testének egyensúlyát jobb lábszárával tartja fenn. Fején phrygiai sipka van. Hosszú haja eltakarja homlokát, s arcának oldalait. Felső testén ujjatlan rövid tunicát visel. Köpenye a heves mozdulat következtében lobog, széles redőket vetve. Szárnyait jobb vállán nagy gomb tartja össze. Arcza durva, kifejezéstelen. Nyaka hosszú, vastag. Teste zömök, szabálytalan, különösen balkarja, melyre oly nagy kézfejet vésett a kőfaragó, hogy elfödi egészen a bika fejét. A hollót az ifjú köpenyének legfelső redőjén egy dudor jelezi.

A bika már a földre rogyott. Elölábai térdökben meghajolva teste alá kerültek, míg hosszan elnyult jobb hátulsó ezombja a támadó jobb lábszárának erőszakos lökése következtében kifordultan fekszik a talajon. Rövid, nyitott szájú feje oldalt lefelé hajlik, úgy hogy mindkét kicsinyke szarva látható. Fülét csak vésőnyom jelzi. Teste szabálytalan. Hosszú vastag nyaka törzséből ennek közepén túl emelkedik föl, alig hagyva helyet az istenségnek a test leghátsó részén. Nemző részei hiányozván, hiányzik a *scorpio* is.

Közvetlenül alatta hét hullámot vetve csúszik a kigyó, a nélkül, hogy fejét fölemelné.

A kutya ugró helyzetben van. Fejét egyenesen fölfelé tartja, míg elölábait a bika szügyére támasztja. Csak testének előrésze látszik, a többit elfödi az előtte álló fáklyás.

A fáklyások teljesen egyforma öltözetet viselnek: phrygiai sipkát, tunicát és köpenyt.

A jobboldali, baljában tartott fáklyáját vállára fekteti, míg a baloldali az istenség mögé dugja. Amaz bal, ez jobblábát veti keresztbe olyformán, hogy a test súlyát viselő lábszár az előtérben marad.

A sol és lunaprotoma hiányzanak.

A középső mező magassága 0·17 m.

A felső mezőn balról kezdődőleg legelső alak a térdelő, s az inkább csak jelzett mint kivésett nyilas, kifeszített ivvel, előtte jobb felé egy térdelő, s az előrehajlott leselkedő, szikla mögé rejtőzött alak jobbjaiban törrel. Ezután csónakban jobb felé fordulva az álló bika. A csónak tulságosan nagyra szabotván, az *aedícula*-ból kilépő bakkecskét egészen elnyomta, úgy hogy ennek alak-

ját inkább csak sejtenünk lehet, mint fölismernünk. Végül, egészen a jobbszélén a sziklából kiemelkedő istenség. Csak fáklyája látszik világosan, többi része igen elmosódott. A felső mező magassága 0·06 m.

A legalsó mező három részre oszlik, melyek közül a két baloldali, az alapból kiemelkedő ívek fogják be.

Az elsőben az initiatio történik. Az egészen ruhátlan beavatandó a földön térdel, s az előtte lépő helyzetben álló szintén ruhátlan alak, fejére teszi öklét; a második ív alatt, két, bicliniumon heverésző alak. Csak testöknek felső részei látszanak mint mellképek. Úgy látszik lakmározni. Nemöket nem lehet meghatározni. A jobboldali, magasabb, szélesebb alak talán a férfi, — s a másik a nő. Végül az egy fogatú, melyen a vágató lovat fődött fejű, alak hajtja. A ló alatt lévő kicsinyke hosszas, vízszintes emelkedés talán a vízfolyást akarja jelezni.

Az alsó mező magassága a 0·02 m. alappal együtt 0·7 m.

A munka rendkívül durva, simítatlan, — hátlapja meg egészen darabos.

A festés vörös nyomai, csak az egyes mezők szélein maradtak meg.

128.

Kékes márvány.

Valószínűleg három mezős táblának alsó bal-szöglete.

Magassága a baloldalon : 0·165 m ;

Magassága a jobboldalon : 0·12 m.

Szélessége : 0·18 m.

A baloldalon 0·01 m. széles keret, míg az alap magassága : 0·015 m.

A kép magassága : 0·001—0·009

A töredéken csak a főmező bal, alsó része, s a 0·01 m. széles vonal által elválasztott alsó rész egész a fogatig maradtak meg.

A bikán térdelő istenség teste csak kötésen alól van meg. Tunicát visel. Úgy látszik zömök erős, és meglehetősen szabályos testű volt.

A bika már a földre hullott. Elölába teste alá került, míg a hátulsó jobb, kifordultan, hosszan elnyúlva fekszik a talajon. A törés alakjából következtetve hiányzó nyaka igen vastag lehetett.

Közvetlenül alatta a fejét magasán fölemelő, me-rev testű kigyó.

A baloldali fáklyás egészen a kerethez szorult. Felső testét tunica fűdi. Feje hiányzik. Jobbkarját lefelé tartja, s a fáklyát az istenség jobb láb-szára mögött bocsátja a földre. A baljában volt fáklyát mintha fölfelé tartotta volna, mert karjának töredéke emelkedő irányú.

Az alsó mezőnek meglévő töredéke, négy, egyenes, függélyes vonal által elválasztott részre oszlik.

A baloldalon lévő legelsőt, egészen szokatlanul, a bikán ülő alak foglalja el. A következőben az initiatio történik. A beavatandó, egészen a földre borul, s az előtte álló iniciáló balkezét, melyben tört tart, annak hátára helyezi. Közvetlenül mellettök a bicliniumon ülök, ismét csak mint mellékképek. A jobboldali — talán a férfi, baljában valami gömbölyű tárgyat magasra emel, társa vele szemben foglal helyet kissé jobbra fordulva. Végül a fogat, melyből azonban csak a lovakat hajtó alak, s a koci kis töredéke láthatók. Az alsó mező alakjai oly durván, kezdetlegesen metszettek, hogy ruházatokat lehetetlen meghatározunk.

A munka igen durva, simítatlan. Hátlapja szintén.

XVII. 1.

129.

Kékes márvány.

Négy összefüggő töredék. Az egész csoportozat valószínűen három mezőre oszlott, melyek közül a felső, bár töredékesen, megmaradt, s háromszög alakban foglal helyet a négyszögű közép rész fölött. Az alsónak nem került meg egyetlen részlete sem, és csak is abból következtethető, hogy megvolt, mert a legfelsőn lévő alakok mindig együtt szoktak járni az előbbi két mithraeum legalsó részén meglévő de itt hiányzó alakokkal.

A baloldali töredékben maradt az istenség chlamysa, a holló, s a fáklyás sipkájának hegye, fölül a fejetlen solprotoma, s a szintén fejetlen nyilas, a másodikon a bika feje, a csónakban ülő bika, a bakkecske, a luna protoma, s alul a sziklából születő fáklyájának lángja, és végül a negyedik töredékre a Mithra petrogenitus egészen, és egy közvetlenül alatta lévő phrygiai sipkának hegye jutottak.

A töredékek együttes magassága 0·26 m.

Szélessége: 0·37 m.

Vastagsága: 0·018 m.

A kép magassága: 0·005 m.

Az oldalokat: 0·018—0·028 m. széles keret fogja be. A felső és alsó részt egymástól 0·005 m. széles vonal választja el.

A felső részen, a baloldalon, majdnem a szögletben a solprotome, mellette ülve a nyílas, majd fa mögé bújva a szintén ülő leselkedő. Ezután az *ædicula*, melyből igen durván metszett rövid szarvú, jobb felé fordult bika lép ki. Az *ædicula* falához van támasztva, de egészen a felső jobb oldali kerethez szorultan a csónak, melyben nyakravalós bika kuporodik — egészen balra irányulva. Közvetlenül alatta a jobbra néző, futó helyzetben lévő szakállós bakkecske. Csak testének fele látszik, a többit elfödi a csónak. A legszélső jobboldali alak a lunaprotoma, majdnem a szögletbe szorulva.

A felső mező maximális magassága: 0·12 m.

Az alsón a bikaölés történik. Az istenség fejét phrygiai sipka födi. Göndör haja nagy csigákban omlik vállaira, eltakarva homlokának nagyobb részét, s arcának oldalait. *Chlamysa* a heves mozdulat következtében nagy redőket vetve, lebeg. Két szárnyát jobb vállán nagy gomb tartja össze. Arcza durva, kifejezéstelen.

A holló, a köpeny redői közé telepedett, s az istenség felé hajlik.

Közvetlenül köpenye alatt jobbra hajlott phrygiai sipkavég látható. Kétségtelenül a baloldali fáklyás toilette-jének részlete.

A jobboldali felső szögletben foglal helyet, a sziklából egész a nemzőrészekig kiemelkedő istenség. Fején phrygiai sipka, torsoja ruhátlan. Karjait könyökben hajlítva fölfelé emeli, s jobb-jában égő fáklyát, baljában pedig tört tart. Sziklája négy részből, körszelet alakjában olvad össze.

Épen alatta egy phrygiai sipkának töredéke, mely a jobboldali fáklyás fejét fődte, esetleg azonban az adoransét, s ekkor a fáklyásnak beljebb kellett helyet foglalnia. A térviszonyok megengedik e föltevést.

XXI. 1. Az alsó rész maximális magassága: 0·14 m.

130.

Kékes márvány.

Téglány alakú lapnak kilencz összefüggő töredéke. A most meglevő rész, az egészében kétségtelenül három mezős tábla főcsoportozatának alsó töredéke és az alsó mező egész magasságában.

A töredékeken a főcsoportozatból megmaradtak: a baloldali fáklyás kötésen alól, a bikahordó jobb lábszára töredékéig, és ballábának feje, az általa hurczolt állat feje és előlábai, az istenség jobblábának feje és térdének kis részlete a bika hátán, a bika egészen fejéig, az alatta kúszó kigyó, a kutya testének előrésze. A jobboldali fáklyás csonkult teste, bal lábszára hiányzik térden alól bokájáig, és testének felső része melle aljáig. A crater, fölötte az oroszlán törzsének közepéig.

Az alsó mezőn megvannak: az *initiatio* alakjai közül a beavatandó majdnem egészen, csak oldalaiból hiányzanak kis részek, az *iniciáló* lábszárai; a lakmározók fejei; a fogatra lépő köpenynek töredéke, a fogatot hajtó feje és balkeze, és végül Neptunus, a mint egy edényből vizet önt ki, s a kigyó.

E töredékek az egésznek talán felét teszik. A mostani maximális

Magasság: 0·315 m.

Szélesség: 0·52 m.

Vastagság: 0·018 m.

A kép magassága: 0·002—0·009 m.

Az oldalokat 0·005—0·015 m. széles párkány fogja be. Az alap magassága: 0·055 a jobboldalon, a baloldalon pedig: 0·03 m. a következő fölirattal:

DE
I V L I V S N   P R I S C V S *

A föliratos alap baloldala a vízfolyás miatt vékonyodott el.

Az istenség, mint a bika hátán lévő töredékből következtethető, szokásos helyzetben térdelt a bikán, lábfejét annak hátsó csükkére támasztva.

A bika ellenszegül megöletésének. Bal előlábával még a felemelkedésre tesz kísérletet, jobb előlába azonban már térdben meghajolva hasa alá került, — a bal hátulsó szintén, míg az ifjú heves mozdulatának nyomása alatt kifordult jobb

* TORMA: Inschriften 24 + 29.

hátulsó czombja, hosszan elnyulva fekszik a földön. Nyaka igen vastag, és lebernyege nagy félkörben ereszkedik előlábai közé. Élesen kiemelkedő vállán ott van az istenség törének hegye. Farkával oldalát csapdossa.

Nemző részeit scorpio támadja meg.

Sebéhez iparkodik jutni a fejét magasan föntartó, hosszú testű kigyó. Farka az alsó mezőbe átfutva, végződik.

A szokatalanul nagy, hosszú testű kutya az istenséget támadja meg. Fejét a bika nyakára támasztja. Száját harapásra nyitja. Hosszú, nagykörmű előlábait az állat jobb előlábára teszi. Csak testének előrésze látszik, törzse közepéig, a többit eltakarja az előtte álló fáklyás.

Bal felől közvetlenül a bika mellett ballábalával, annak kifordult jobb czombja felé lépve a bikahordó. A vállán hurezolt állatnak feje, s egész a földig érő merev előlábai látszanak. A bikahordónak kifeszített jobb lábszárán mintha a nadrág nyomai meglátszanának.

A baloldali fáklyás egészen a kerethez szorult. Testét rövid tunica fűdi. Jobbkezében levő fáklyáját keresztbe vetett ballába fejénél bocsátja földre. A másik fáklyának és balkarjának semmi nyoma nem lévén, azt kétségtelenül fölfelé tartá.

Társa a jobb oldali tágasabb helyen állván, sokkal nagyobb, erőteljesebb. Ez is tunicát visel. Fáklyáit fölfelé tartá. Jobblábát veti keresztbe.

Közvetlenül mellette, széles alapon álló, nagy, párkányos szájú, két füles crater, melyre nyitott szájú, sörényes, profilben lévő oroszlán ereszkedik. Az oroszlán teste egyenesen fölfelé nyulik.

A középső mezőt az alsótól, 0·01 m. széles vonal választja el.

Ennek legelső csoportja a beívelt helyen törénő initiatió. A beavatandó phrygiai sipkát visel. Mögötte egy, a ballábát előre vető alak áll, s ez kezét kétségtelenül, a tőkére hajló initiálendő fejére emeli.

Mellettök a lakmározók fejei egészen egymásra szorultan. Ha a fejdíszből lehet következtetnünk, úgy a jobboldali a nő. Mögöttök balra, fejeiknél kissé magasabban, egy phrygiai sipka, és közvetlenül fölöttök egy meghatározhatatlan gömbölyke tárgy.

Jobbra majdnem a választvonal alatt, a fogatra lépett alak köpenyének kis töredéke. A foga-

tot hajtó alak feje göndör hajú, fődetlen. Sebesen vágató lovainak gyeplőjét balkezeivel tartja. A jobbában kétségtelenül ostor volt. A kocsiba két ló van fogva, melyeknek fejei a zablával együtt épen maradtak.

E fogat felé nyújtja, nyitott szájú nagy fejét a vizek istene mögől előbúvó kigyó.

Végző alakja az alsó mezőnek már egészen a jobboldalon a keret mellett Neptun. Ülő helyzetben van. Hosszú haja válláig ér, eltakarva homlokát, és szakállas, bajuszos arcának oldalait. Feje fődetlen. Felső teste ruhátlan, testének alsó része pedig peplumba van burkolva. Jobbkarját magasra emeli, míg balját felfordított, nagy edényre teszi, melyből víz ömlik ki, széles és magas hullámokat vetve.

A munka meglehetősen, a simítás megtörtént. Hátlapja szintén simított.

XVI.

131.

Kékes márvány.

Négyszögű, három mezőre osztott lapnak öt, összefüggő töredéke.

A felső mezőt foglalják el: a solprotoma, mellette egy ifjú ember, a nyilas, a leskelődő, a fatörzs, holló, három oltár, a csónakban kuporodó bika, az ædiculának csak szög alakú teteje maradt meg, s végül egy ökörfej, melynek szarvánál talán kézfej látszik. A jobboldal egészen hiányzik.

A főmezőn vannak a bikahordó, a bikát ülő feje, s az állat balszarva; az istenség. Balvállá, karjának felső része, feje és jobb lábfeje hiányzanak. A bika jobb hátulsó lábának csülkéig, a kigyó, scorpio és kutya. A fáklyások; a jobboldali ép testtel, a baloldali pedig czombjának közepétől fölfelé; a crater, az oroszlán, s a sziklából emelkedő istenség fejéig.

A harmadik mezőnek csak jobb szöglete került elő, melyen a fogatot hajtó feje, balkarja, a lovak, és Neptun a kigyóval maradtak meg.

A mezőket 0·005 m. széles vonal választja el egymástól.

Magassága: 0·326 m.

Szélessége: 0·335 m.

Vastagsága: 0·032 m.

Az oldalokat: 0·004—0·009 m. széles keret fogja be, míg az alap 0·025 m. magas.

A kép magassága: 0·001—0·01 m.

A felső mező legelső alakja a solprotoma. Fejét hosszú haj fűdi, mely eltakarja homlokát, s arcának oldalait. Tunicát visel és úgy látszik köpenyt is. A sugárkoronának semmi nyoma. Közvetlenül mellette egy ifjú van, a mint jobblábát lépésre emeli, s jobbkarját a nyilas vállára teszi, mintha ezt a lövésben akarná megakadályozni, vagy pedig figyelmeztetni valamire. Fején valami kerek, lapos főveg van. Úgy látszik, hogy tunicát visel. Előtte, sziklán, vagy fatörzsön ül a nyilas, ívét kifeszíté s a vessző lövésre készen van a húrra illesztve. Fején hegyes phrygiai sipka. Hogy van-e még egyéb ruhadarab is testén, meghatározhatatlan. Az ív alatt, fatörzs mögött guggol, jobbkezét balfüléhez emelve mintha hallgatóznék, a leskelődő. A fatörzs előtt ül, szárnyait leeresztve, jobbra fordulva a holló. Mellette, vele egy niveau-ban, a talajon három jeltelen oltár. (Ld. Laj. LXXXXVI. t. — 1—2.) Ezek mögött emelkedik az *ædicula*, melynek csak, egészen a felső keretig érő háromszögű teteje maradt meg. A szög szárai között lévő kis emelkedés, talán az épületből kilépő állat testének része. Az *ædicula* teteje mellett, balra egészen a kerethez lapultan, csónakban, balfelé fordultan, fejét en face tartva, kuporog a bika; a jobboldalon lévő összenyomott állatfej is inkább mondható bika- vagy ökörfejnek, mint egyébnek, melyet szarvánál fogva egy kéz ránt vissza. Alól a válaszvonalon még látszanak némi töredékek, de azokat lehetetlenség meghatározni. A felső mezőmagasság: 0·065.

A főmező közep részét a bikaölés tölti be. Az istenség szokott helyzetben térdel a bikán. Jobb lábszárát az állat lábára támasztá, balkezével a bika, nyitott szájú fejét rántja vissza, míg jobb jával az állat vállába meríti hosszú törét. Felső testén rövid, igen ügyesen redőzött tunica van. *Chlamysa* a heves mozdulat következtében lebeg. Szárnyait jobb vállán nagy gomb fogja össze. Törének hüvelye átalvető szíjjal van balvállára erősítve, és szintén lebeg. A hüvely sokkal nagyobb és szélesebb, mint szükséges volna.

A bika már a földre rogyott. Elölábai térdökben összehajlottan hasa alá kerültek, míg hátulsó jobb lábszára az istenség terhétől kifordultan, hosszán elnyulva fekszik a talajon. Törzsét széles öv disziti. Teste elég szabályos.

Nemző részeit *scorpio* támadja meg.

Alatta kúszik három hullámot vetve a kigyó. Magasra emelt fejét a bika övére fektetvé, várván a vér ömlését.

Az ugró helyzetben lévő kutya az istenséget támadja meg. Fejét föltartja, míg előlábait az állat szügyére támasztja. Nyakán övet visel. Testállása, alakja agár jellegre vall.

A bikaöléstől jobb és balra a fáklyások állanak. A baloldali, testével egészen jobbra fordultan, lefelé tartja fáklyáit, a jobboldali pedig a jobbájában levőt rézsut irányban magasra emeli, egész a választó vonalig, a baljában levőt pedig vállához szorítja, s ennek lángra fővegével egyenlő magasságban jobbra hajolva lobog. Amaz kétségtelenül bal, emez pedig jobb lábát veti keresztbe. Öltözetök, hajékok teljesen egyforma. Fejökön phrygiai sipka, mely hosszú, homlokuk egy részét, s arcok oldalait elborító hajokat alig tudja leszorítani. Tunicájuk kétszeresen van átkötve: mellökön és derekokon. Vállaikon köpeny.

A jobboldali fáklyás és az oldalkeret között a földön áll a nagy hasú, széles párkányos nyílású crater. Az oroszlán előlábait egészen a nyílásra teszi. Sörényes fejét en face tartja, míg teste profilban nyúlik egyenesen fölfelé.

Közvetlenül fölötte a sziklából kiemelkedő istenség. Sziklája több részből álló körszelet, melyből egész a nemző részig emelkedik ki. Merveven kinyujtott jobbájában fáklyát tart, baljában pedig valami vastag, lefelé nyuló, végén kettő oszló, meghatározhatatlan tárgy.

A baloldali fáklyás mellett van a bikán ülő alak. Csak phrygiai sipkával fűdött feje, és bikájának bal szarva látszik.

Közvetlenül fölötte, kicsiny, alig 0·02 m. széles alapra helyezve, a jobb lábával előre lépő bikaördő. Bal lábszára és testének felső része, a hurezolt teher nagy súlya alatt, visszahajlanak. A bika hátsó bal lábszára az alaknak jobb vállán nyugszik, s jobb kezével tartja ezt. Fején phrygiai sipka; tunicája rövid, újjatlan s derékon átkötött. A bika teste lefelé függ egész hosszában. Feje rövid szarvú. Farka visszahajlik egész háta közepéig, s a baloldali párkánnyal összefolyva végződik.

A középső mező magassága: 0·16 m.

Az alsó mezőnek csak jobb szárnya van meg.

A fogatot négy ló (fejük inkább hasonlít öszvérhez) sebes vágatva húzza.

A fogaton álló alak feje göndör hajú. Előre nyújtott kezében kétágú korbács, melylyel lovait serkenti még sebesebb vágatásra. Vállán a tunika nyoma észrevehető.

A legvégső alak Neptun. En face tartott feje födetlen; hosszú haja vállaira függ; arca szakállas, bajuszos. Felső testén nincsen semmi ruházat; kötéson alól azonban peplumba van burkolva. Karjait magasra fölemeli, mintha megriadt volna valamitől, vagy rendkívül csodálkoznék. Felső teste körül kigyó csavarodik, mely egy kört írva le, nyaka mellől hosszan kinyújtja szakállas, tarajos fejét az érkező fogat felé. A szája nyitott. Lásd Laj. pl. LXXXVI — 2, hol Neptun teljesen azonos helyzetben van.

Az alsó mező magassága 0·10 m. az alappal együtt.

A relief munkája igen durva, simitatlan.

XIX. 1. Hátlapja szintén.

132.

Fehér márvány.

Téglány alakú lapnak négy összefüggő és négy szabadon álló töredéke.

A szabadon álló részletek a közép mező alkatrészei.

Az 1. a sziklából születő istenség feje, teste derékig, jobb válla és karja hijával. Párkányrészlet. Fölül a mezőt elválasztó vonal töredéke.

2. A jobboldali fáklyás feje.

3. A bika, az istenség nyakának egy része, melle és karjai.

Ugyancsak az istenségnek jobb lábszára lábafejiéig, tunicájának, s a bika hátulsó testének kis töredéke.

A négy alsó, összefüggő töredék, a középmezőt az alsótól elválasztó vonallal, részben a közép, részben az alsó mező kiegészítője. Fölül a baloldalon a fáklyás majdnem melléig, mellette baltérdén alól fölismerhetetlen tárgy, ezután az istenség jobblába feje, a bika csülke, szárcsontjának kis részével, jobbról pedig ismét a fáklyás lábfejei, a crater, az oroslán orra s a bal elő lábának karma.

Az alsó mezőn megmaradtak az initiatio teljesen, a lakmározók közül a baloldali és társa

melléig, a biga lovaival, s a benne álló melléig, és a kocsira ugró alak balkarjának hijával, végül Neptun egészen.

A relief maximális magassága a baloldalon 0·22 m., a jobboldalon 0·36 m.

Szélessége: 0·295 m.

Vastagága: 0·01—0·02 m.

A három mezőt 0·005 m. széles vonal választja el.

Az oldalokat 0·008 m. széles keret fogja be. Az alap magassága: 0·021 m. a következő fölíráttal:

S · IMC · SPEDVALERIANVS · AVG · C · OL · DD *

Az istenség szokásos helyzetben ült a bikán. Balkezével az állat nyitott szájú fejét rántá vissza, míg jobbával nyakába meríti törét. Jobb lábát testének egyensúlyozására az állat hátsó jobb lábszárára helyezte, közvetlenül ennek csülke mellé.

Hátulsó jobb lábszára kifordultan vízszintesen fekszik a talajon. Ebből következtethető, hogy az állat már földre rogyott.

A baloldali fáklyás a jobbában lévő fáklyát, közvetlenül a bika csülke mellett bocsátja a földre. Bal karjának és fáklyájának nem lévén semmi nyoma, azt valószínűleg fölfelé tartá. Bal lábát keresztbe veti. Tunicája hosszú ujjú.

A közvetlenül mellette lévő, bal térdének magasságáig érő tárgy talán csomós fatörzs részlete.

A jobboldali fáklyás feje egészen a bikafő mellé szorult. Phrygiai sipkát visel. Hogy fáklyáit miképen tartá, nem lévén semmi nyomuk, nem határozhatjuk meg. Jobb lábát keresztbe veti.

Közvetlenül mellette áll a földön a crater. Fölötte oroslán volt, melynek teste kétségtelenül egyenesen fölfelé nyúlt.

A fáklyás feje fölött, egészen az oldal keretéhez szorult, a felső jobb szögletben a sziklából születő Mithra foglalt helyet. Egyetlen ruhadarabja a phrygiai sipka, mely alól haja egész nyakáig ereszkedik, elborítva homlokát és arcának oldalait. Rövidre szabott bal karját könyök-

* TORMA: Inschriften 18 + 31 + 21. sz.

ben meghajlítva magasan fölemeli. Kezében fáklya.

A közép mező legnagyobb magassága 0·225 méter.

Az alsó mező legelső csoportja balfelől, az initiatio. A beavatandó, balra fordultan, karjait térdei közé szorítva, guggol. Fejét előreahajtja. Testén a ruházatnak semmi nyoma. Az initialó előtt áll, s jobb kezével bőség-szarút tart a myst feje fölé. Az initialó jobbra fordul; — bal lába és bal karja a térszűke miatt elmaradtak. Fején phrygiai sipka és felső testén rövid tunica.

A szomszéd csoportozatot a lakmározók alkotják. A bicinium előtt alacsony asztal, melyen négy, kenyér alakú, kétségtelenül az ételeket jelző ovál tárgyaeska van. A baloldali en face helyzetben, kissé, a szemlélővel szemben, jobbra dőlten ül, s jobb karját magasra emeli. Kezében bőség-szarú van. Bal kezét mellére teszi. Feje, úgy látszik, födetlen, haja hosszú, göndör. Tunica és peplum van rajta. Valószínűleg férfi. Szomszédja igen töredékes állapotban van és csak melléig látszik. Alsó testén peplum.

A fogatot hajtó alak igen elmosódott. Tunicát visel. A gyepelő nyomai, kezefejével, a lovak hátán meglátszanak. Közvetlenül mögötte, egy szintén elmosódott, tunicás és köpenyes alak ugrik a kocsira. A két ló sebesen vágat.

Utolsó alak Neptun. A földön fekszik bal karjára dőlve. Kezében balvállára támasztott hosszú tárgyat tart (tridens?). Hosszú hajú feje födetlen. Arcza szakállas, bajúszos. Pepluma csak balvállát fűdi és testének alsó részét. Mellette fölborult edény, balra irányuló vízfolyással.

A relief részben à jour készült, részben pedig az alakok erősen kidomborulnak.

A munka durva, sokszor igen esetlen. A simításnak nincsen semmi nyoma. Hátlapja sima.

A baloldali fáklyás mellén, s a baloldali lakmározó nyakán, és jobb karján igen élénk festék-

XVII. 2. nyomok vannak.*

* STUDNICZKA: az Arch.-epigr. Mittheilungen aus Oesterreich B. VII, H. 2. a VIII. T. — 2. szám alatt közli a relief rajzát, dr. O. BENNDORF összeállítására szerint. Ezen összeállítást jelentősen meg kellett csonkítani, mert részletesebb vizsgálat alapján kiderült, hogy a felső bal szögletre helyezett töredék a solprotomával, s a bikán ülő alakkal egészen más technicájú, — az ás-

133.

Szürkés márvány.

Téglány alakú lapnak 14, részben összefüggő, részben szabadon álló töredéke.

A felső mezőbe tartozó két töredéken a nap szekere maradt meg. A lovak fejetlenek.

A többiben a közép mezőből: a baloldali fáklyás fejtől lábszárai felső részének közepéig. Az istenség chlamysának felső redői, fölöttük a holló fél teste, az ifjú fejetlen törzse, és jobb lábszára térden alól, lába fejéig; a bika feje orráig, széles nyaka, jobb előlába térdéig, törzsének elő része, majd törzsének hátulsó része. A kettő között ék alakú törés. Hátulsó jobb czombja esonka. A kutyá, s végül a crater és a bozontos oroszlán fej.

Az alsó mezőn megmaradtak: az initialó, kötésig, a beavatandó feje, a lakmározók közül a jobboldali feje vállainak kis részével. A kocsi, a reá felugró alak chlamysa hijával, a négy ló előrésze a gyepelő kis töredékével; Neptunus feje, jobb kezefele a bőség-szarúval, és ballábára helyezett jobblába. Mellette úgy látszik vízedények. A bőség-szarú alatt kigyófej.

A relief magassága, legalább: 0·73 m.

Szélessége: 0·512 m.

Vastagsága: 0·025 m.

Az oldalokat: 0·018 m. széles keret fogja be.

Az alap magassága: 0·025 m. a következő felirattal:

OL · V · L · P · ¹

A felső mezőnek legelső csoportja baloldalt a nap fogata. A lovak sebesen vágatnak. A fogaton álló alak csak phrygiai sipkát és chlamys visel. Alakja a szemlélővel egészen szembe fordultan áll.²

A felső mező magassága: 0·13 m.

Az istenség szokásos helyzetben térdel a bikán. Ballába vízszintesen nyugodott annak há-

ványtani vizsgálat pedig azt is kideríté, hogy más kőfaj. Ugyanez történt a sziklából születő Mithra, s a crater közé helyezett töredékekkel, melyeket STUDNICZKA kigyónak mond, mert az ásványtani vizsgálat ismét nem erősíté meg a kő azonosságát a relief többi részével; mert oldalkeretök szélessége sem egyezik a reprezentáció keretével.

¹ TORMA: Inschriften: 27+19. sz.

² Lásd LAJ. LXXXXVI — 2.

tán, míg jobb lábszárával testének egyensúlyát tartja fenn. Az állat fejét baljával rántja vissza, míg jobbjaival annak nyakába döfi törét. Tunicája hosszú ujjú, s valószínűleg térdig érő volt. Csuklóján öltönyének ujja vissza van hajtva, lábán rövid szárú csizma. Köpenye, balvállát egészen eltakarja, s alóla dugja ki karját is. Szárnyai jobb vállán nagy gombbal vannak összeerősítve. Többi része pedig a heves mozdulat következtében magasra fölemelkedve lobog.

Fölötte ül, csőrével a köpenyt érintve a holló.

A bika már a földre rogyott. Előlábai térdben hajolva teste alá kerültek, míg hátsó jobb lábszára kifordulva, vízszintesen fekszik a talajon. Hátsó ballábnak csülke nemző részei helyére jutott. Teste hatalmas, széles. Csak nyaka szabálytalan, nem lévén semmi átmenet az állat fejéhez.

A scorpio hiányzik.

A bika törzsének meglehetősen elmosódott előrészén, a fölfelé kúszó kigyónak körvonalai látszanak.

A rendkívül hosszú testű, agár jellegű, nyakravalós kutya ugró helyzetben van, és az istenséghez iparkodik jutni. A bika vállára támasztja előlábaikat.

Közvetlenül mellette van a diszes, kétfülű, vékony, karsu alapon nyugvó crater. Fölötte en face a nagy sörényű oroszlánfej. Karmait a craterre támasztá, közvetlenül ennek fülei mellett.

A jobboldali fáklyás hiányzik, — s ez önkénytelenül arra a föltevésre vezet bennünket, hogy mind a ketten az egyik oldalra, a bal oldalra voltak elhelyezve, mint Lajard LXXXVIII. és LXXXIX.-dik tábláin látható. De ez esetben a fáklyát fölfelé tartónak fölülr kellene helyet foglalnia. Alól sehol sincsen az eddig ismert reliefeken. Vagy pedig teljesen hiányzott az egyik? De ily eshetőségre nincsen egyetlen analogia sem. Hacsak a 139. számú nem, hol a töredék oldal részén a baloldalinak semmi nyomát sem találjuk. És mégis ez utóbbi eshetőséget, hogy az egyik fáklyás hiányzik kell elfogadnunk. Ez esetben a baloldali fáklyás alatt maradót — teste oly kicsiny, hogy nem érhetek lábafejei mélyebben mint az istenség térdéig — a bikán ülő alak által kell elfoglalva képzelnünk, a fölötte maradót pedig vagy a

bikahordóval, vagy a solprotomával (Lajard LXXXXVI — 2) kell kitöltve képzelnünk.

Föltűnő az is, hogy a baloldali fáklyást mint Lajard LXXXVIII. és LXXXIX. tábláin függélyes vonal választja el a bikaöléstől. Ez könnyen gondolkozóba ejthetne bennünket föltevésünk helyessége fölött, de mégis ragaszkodnunk kell ahhoz, mert azokon a fáklyáját lefelé tartó ifjú a cselekmény felé fordul, míg itt en face áll, és a fölött, hogy fáklyáit csakugyan lefelé tartja, nem lehet kételyünk, mert kezefejei a fáklyavégekkel világosan mutatják az irányt. És ez elhelyezés talán csakugyan arra mutat, hogy egyedül volt; a közép mező alapján lévő kicsinyke nyom pedig, hogy alant a bikát ülő alak foglalja le a jámbor szemlélők figyelmét. A bika hordó és bikán ülő elhelyezése az oldalakon gyakran előfordul mint Lajard LXXXXII, a jobboldalon a főcsoportozattól elválasztva; vagy a baloldalon a 135. számún szintén elválasztva. Mindkettő együtt ismét a baloldalon a 132. számún. Igaz, hogy ezen a fáklyás soha sincsen közből, de a 132. és 139. számún való elhelyezésök nagyon közelit már, most megvitattott reliefünkhez.

És ezen elhelyezést véve alapul számítottam e relief maximalis magasságát 0.73 m.-re.

A baloldali fáklyás ujjatlan tunicát visel és köpenyt.

A felső mező magassága 0.44 m.

A vonal által elválasztott tér, melyben a fáklyás van, szélessége: 0.10 m., így a főmezőre 0.41 m. marad.

Az alsó mezőnek balról legelső csoportozata az initiatio. Az initialandó phrygiai sipkát visel. S ez az egyetlen eset, hogy a myst fődött fővel járul a szent cselekményhez. A beavatást végrehajtó fején ugyanolyan főveg van, míg testén tunica és köpeny. Fejét en face tartja. Jobb kezét a bőség-szarúval a myst fejére teszi.

A lakmározók és az initiatio között a térviszonyokat figyelembe véve, még kellett valaminek lennie. A mulatók közül csak a jobboldalinak fürtös fődetlen feje maradt meg és jobb válla. Hajviselete után ítélve ez a nő.

Közvetlenül mellette a fogatra felugró alak. Fején phrygiai sipka, s felső testén tunica. A lovakat hajtó alak hiányzik. A négy ló testének csak előrésze maradt meg, gondosan elválasztott

fejekkel és lábakkal. Háton a gyepelő nyoma látszik.

Neptunus a jobb szögletben, úgy látszik, ült. Hosszú haja koszorúszerűen fűdi fejét, eltakarva homlokát s arcának oldalait. Jobb lábát a balra helyezte. Lábszárai peplumba vannak burkolva. Balkarjával felső testét támasztja. Jobbkezeiben, magasra emelt bőség-szarút tart. Mellette, úgy látszik, vízédények vannak.

Teste körül kigyó csavarodott, s nyitott szájú fejét a bőség-szarú mellett nyújtja előre az érkező fogat felé. Az alsó mező magassága: 0·15 m.

A munka meglehetősen, a simítás határozott XX. nyomaival. Hátlapja szintén sima.

134.

Kékes márvány.

Egy kétségtelenül három mezős táblának felső balszöglete, melyen a középső részt elválasztó vonalnak 0·03 m. hosszú és 0·018 m. széles töredéke fönmaradt. Az oldalokat 0·01 m. széles keret fogta be.

Magassága: 0·13 m.

Szélessége: 0·15 m.

Vastagsága: 0·028 m.

A kép magassága: 0·001—0·005 m.

Közvetlenül a felső szögletben a solprotoma. Csak nyaka baloldalának kis töredéke és balválla látszanak. Mellette a nyilas, a mint ívét kifeszíté, s vesszőjét a hurra illesztve már, lövésre készen tartja. Szikladarabon ül. Fejét phrygiai sipka fűdi. Hosszú haja egész válláig ér, eltakarva homlokát s arcának oldalait. Tunicája derékon át van kötve; vállain köpeny függ. Lábszárai hiányzanak.

Türhető munka. Simitott. Hátlapja durva, simítatlan.

135.

Súrgás márvány.

Egy kétségtelenül három mezős tábla felső balszöglete. Alól a közép mező választóvonalának kicsinyke töredéke.

Az oldalokat 0·009 m. széles keret fogja be.

Magassága: 0·135 m.

Szélessége alól: 0·02 m., fölül: 0·065 m.

Vastagsága: 0·02 m.

A kép magassága: 0·005 m.

A keret mellett egészen a szögletbe szorulva a solprotoma, 0·04 m. hosszú alapra helyezve. Hosszú, sűrű haja egész koronát képez feje körül. Tunicát visel, s mintha a balvállán lévő redők a köpenyt jeleznek.

Alatta a bikán ülő ifjú ember. A bika fejét magasan tartja, s bal első lábával előre lép. Az ifjú jobb kezével az állat szarvát fogja. Az ifjú phrygiai sipkát visel, rövid tunicát és köpenyt.

Meglehetősen, simított munka. Hátlapja szintén sima.

136.

Fehér mészkő.

Valószínűleg négyszög alakú, három mezős táblának baloldali felső töredéke. A középmező elválasztó vonal töredéke megmaradt.

A oldalokat 0·018 m. széles keret fogta be.

Magassága: 0·062 m.

Szélessége fölül: 0·09 m., alól: 0·12 m.

Vastagsága: 0·02 m.

A relief igen megkopott, elmosódott.

Oldalt, egészen a szögletbe szorultán, solprotoma foglal helyet. Fejét egész hajkorona fűdi. Tunicát és köpenyt visel. Mellette az ülő, jobbra fordult nyilas, egészen térdig.

Hátlapja simított.

137.

Fehér mészkő.

Felső szöglet töredék. Az oldalkeret letört, a felső szélessége 0·01 m. A töredék magassága a baloldalon: 0·03 m.; a jobboldalon 0·075 m.

Szélessége: 0·10 m.

Vastagsága: 0·02 m.

A baloldalon kétségtelenül solprotoma, mint az elhelyezésből gyaníthatjuk. Csak nagy hajú feje maradt. Jobbra tőle, tunicás, fődetlen fejű alak. Balkeze és jobblábának feje hiányzik. Balkarja lefelé függ, míg jobbát fölemeli a solprotoma felé. Közül fölismerhetetlen alakú emelkedése van a kőnek.

A relief igen megkopott, elmosódott.

Hátlapja simított.

138.

Fehér mészkő.

Jobboldali három összefüggő töredék. Az oldalon 0·01 m. széles keret.

Magassága : 0·115 m.

Szélessége : 0·052 m.

Vastagsága : 0·02 m.

Alól egy oroslán bal hátsólába, s lefelé irányult törzse kis részének határozott körvonalai látszanak. Fölötte mintha kigyó csavaródnék, valami fölismerhetetlen tárgyra. Talán sziklára, ez esetben a Mithra petrogenitusra vonatkoznék.

A munka gyarló. Hátlapja simított.

j)

Az ötmezős mithraeum.

Az öt mezőre osztott mithraeumok közep-részét, a bikaölés legegyszerűbb alakja foglalja el, a többi szereplők az oldalakra s a felső vagy alsó részekre kerültek. Egészen új alakok a nyugvó vagy alvó férfi, valószínűleg Aesculap, kit a második és harmadik században már bevontak Mithra eszmekörébe; és az alsó mező bal-szögletébe helyezett, az istenségével mindenben megegyező öltözetű erőteljes ifjú, a ki egy hatalmas kerekényt emel magasra. (Mithra a nap-tányérral?)

139.

Fehér márvány.

Trapez alakú lapnak nyolcz töredéke.

A berendezésre nézve még eddig nincsen egyetlen analogia sem. A közép mezőt mind a két oldalon, s alól és felül egyaránt csoportzatok veszik körül. Sajnos, hogy e relief oly töredékes állapotban került fölszínre a kiásás alkalmával, mikép lehetetlenség egész teljességében rekonstruálnunk. A főmezőt az oldal csoportzatoktól 0·016 m. széles vonal választja el.

A főmező a legtöredékesebb. Csak az istenségnek majdnem szoborszerűen faragott feje, jobb lábafeje, a bika hátulsó jobb czombjának kis töredéke, s a jobboldali fiú fáklyájának lángbokrétája, — és egy valószínűleg — az anyag egyezősége alapján ítélve — ide tartozó részleten a kutya törzse nyakáig és két előlába, s az alap kis töredéke maradtak meg.

A legfelső képsorozat a következőkből áll: a nyilas, a leskelődő, fölöttök talán esónakrészlet, az aedícula és bika, végül az alvó. Balkarja és lábai térden alól hiányzanak. E maradványok az egésznek egy harmadát képezték.

A baloldalon vannak: A bikán ülő, de csak jobblábának feje, s a bika két hátsó és jobb előlába látszanak; — továbbá a bikahordó egészen.

A jobboldalon Luna szekere, da csak a δίφρος feneke s hat küllős kereke látszik; és a sziklából születés helyezvék el.

Az alsó mezőn az initiatio, mellette egy férfi, a lakmározók s Neptun feje, jobbkarja és lábszárai alsó részének hijával maradtak meg.

A relief maximális magassága valószínűleg 0·70 m. volt, szélessége pedig 0·55 m., vastagsága 0·03 m.

Az oldalokat 0·018 m. széles keret fogja be, az alap magassága 0·07 m. a következő fölirattal:

S · I · M · · · · · ER · V · L · P *

Az istenség kétségtelenül a szokásos helyzetben térdelt a bikán. Jobb lábszárát a bika hátsó jobb czombjára támasztá. Fején phrygiai sipka. Hosszú göndör haja elborítja homlokát, s arcának oldalait.

A bika már a földre rogyott, mint az a támadó terhétől kifordult, vízszintesen fekvő hátulsó jobb lábszárának helyzete igazolja.

A kutya, mely lábait, úgy látszik, az állat nyakára támasztá, az istenség felé ugrik.

A felső mező választó vonalán ott van a jobboldali fiú fáklyájának lángbokrétája. Önkénytelenül merül föl a kérdés, miképen volt ez alak elhelyezve. A kutya s a jobboldali választóvonallal között elférhetne ugyan — de így igen magasnak kellett volna lennie, olyannak, mint az istenségnek, holott az eddig ismert reliefeken a bikát öltő ifjú és a fáklyás magasságának egymáshoz való viszonya mindig olyan mint a teljesen kifejlődött férfi és serdülő ifjú között levő. Magasabban állott tehát, külön alapon, hogy fölfelé irányult fáklyája elérhesse a tetőt. Egyes, a csoportok között rendes helyeket térszüke miatt elfoglalni nem tudó alakok ilyen elhelyezése igen gyakori. Az alól támadt üres téren aztán valószínűleg a crater volt az oroslánfövel. Erre következett az ifjú külön alapjával. A felső jobb szöglet pedig vagy üres volt, vagy a lunaprotoma foglalá el azt.

* TORMA K.: Inschriften 25+39+22.

A baloldali fáklyásból nem maradt a legkisebb töredék sem. De igen valószínű azonban, hogy ő is elfoglaltá rendes helyét mint társa, csak hogy neki is külön emelvényen kellett állania, mert a bika kifordult jobb hátulsó czombjának csülke, egészen a bal alsó szögletig nyúlik. A megmaradt üres tért az ifjú chlamysa, a fölötte ülő holló, s a solprotoma tölték ki.

A közép mező maximális magassága; 0·30 m., szélessége: 0·36 m.

A felső mező megmaradt részének balfelől első alakja a csonka testű nyilas. Csak lábszárjai látszanak. Sziklán vagy fatörzsön ült. Tőle jobbra fejét az *ædicula* falához támasztva, a térdelő leselkedő. Előtte kicsinyke, gömbölyű kődarab. Kettőjük fölött, úgy látszik, a csónakban ülő bika volt. Az *ædicula* kissé balra hajlik. Teteje háromszögű és nyitott. Belsejét a bika kitölti egészen. Csak rövid szarvú nagy feje, s a közvetlenül nyakából kiinduló lábszárjai látszanak. Az *ædiculától* jobbra, félig fekvő helyzetben lévő nagy szakállú, bajuszú, inkább nyugvó, mint alvó férfi. . . . (Aesculap! v. ö. Lajard pl. LXXVIII — 1, XCII, XCV — 1, 2; XCVI — 1, 2; és 145 s 146.) Testének felső része meztelen, egymásra fektetett lábszárjait *peplum* fűdi. Jobb karját, fölismerhetetlen tárgyat fogva, ölben nyugtatja. Balkarját magasra emeli.

A felső mező maximalis magassága: 0·16 m.

A jobboldali mező egyetlen töredékét, fölül a hold balfelé vágató fogata tölti ki, melybe talán lovak (v. ö. Laj. LXXV, LXXXVIII, LXXXIX, XC, XCII) vagy bikák (v. ö. Laj. XCVI — 2) voltak befogva. Megmaradt két lábszárúkból nem lehet nemöket meghatározni. A fogat jobbról balfelé szálló alapon áll.

Alatta a sziklából születő istenség. Sziklája nagy tömb, melyből a nemző részekig emelkedik ki. Teste ruhátlan. Fején phrygiai sipka. Karjait fölfelé emeli, s baljában valószínűleg fáklyát tart, jobbán pedig tört.

Sziklája alatt egy szétnyitott ujjú, fölfelé irányult kézfej látható. Talán az adoráns fölfelé nyújtott keze.

Szélessége: 0·115 m.

A baloldali csoportzatok elseje — fölülről — a csonka testű, bikán ülőt ábrázolja. Csak lábafeje látszik, a jobb felé haladó bikának pedig két

hátsó s jobb előlába. A bikán ülő 0·01 m. magas alapon áll.

Közvetlenül alatta a jobbra haladó bika hordó van. Fején phrygiai sipka, testét tunica fűdi. Terehet jobb vállán czipeli, jobb kezével fogva a bika hátulsó czombját. Az állat teste fejével lefelé függ, úgy hogy kinyújtott előlábai majdnem a földet érik. Farka visszahajlik hátára.

A baloldali két csoport magassága 0·205 m.; szélessége: 0·11 m.

Az alsók között, balról indulva meg, legelső az *initiatio*. A beavatandó balra fordulva térdel, s kezeit fölemeli a feje fölé tartott tárgyhoz. Úgy látszik, hogy egészen ruhátlan. A feléje fordult *initiató* — természetére nézve legalább kétszer olyan magas mint a térdelő, kezeit — valami meghatározhatatlan tárgyat fogva velők, (bőség-szarú? fegyver?) a *myst* feje fölé tartja. Fején phrygiai sipka és testén tunica.

A közvetlenül mellette lévő alak, a várhelyi *mithraeumokon*, csak ez alkalommal fordul elő. Teljesen szabadon s egyedül álló férfi. Fején phrygiai sipka és felső testén tunica. Kezeit magasra fölemeli s nagy félkört tart velők feje fölött. E félkör kétségtelenül a nap vagy hold tányérját ábrázolja. Egész kört véteni mint azt Laj. XCII — tábláján látjuk a tér szűke miatt nem lehetett.

A harmadik csoportot a lakmározók képezik. *Biciniumon* ülnek, s előttük három lábú asztalka. Az asztalkán ételek helyezvék el, s mellette baloldalon a nő, jobboldalon a phrygiai sipkás férfi foglalt helyet. Tunicát viselnek mindketten. Kezeik az asztalon nyugszanak. Fölöttök körív, mely baloldalon egészen az alapig ereszereszkedik.

Legvégső alak Neptun. Feje, balválla és lábszárjai térden alól hiányzanak. Felső teste fűdetlen, lábszárjai *peplumba* burkolvák. Balkarjával vizedényre támaszkodik, míg ölben nyugtatott jobbkezeiben bőség-szarút tart. Az edényből víz ömlik ki.

Az alsó mező magassága: 0·15 m.

A relief egy része *à jour*, mint a bikaölő feje, többi részén pedig az alakok magasan kidomborodnak. Meglehetősen izléstelen munka. Simított. A hátlapja szintén.

XXI. 2

140.

Kékes márvány.

Kétségtelenül öt részre osztott mithraeum baloldali és közép mezejének töredéke, a válaszvonalal együtt.

Magassága: 0·12 m.

Szélessége: 0·14 m.

Vastagsága: 0·03 m.

A függőlegesen álló válaszvonalától balra a bika, melyen a rendes alak ült. A állat jobbfelé fordul, s jobb lábát lépésre emeli. Fejét magasan tartja. Csak fejének baloldala, szügye és jobb előlába maradtak meg.

A válaszvonalától jobbra eső részleteket, töredékes voltuk miatt lehetetlen meghatározni.

141.

Fehér márvány.

A felső mező töredéke, melyen ott van még a főcsoportozatot elválasztó 0·015 m. széles vonal részlete.

Magassága: 0·10 m.

Szélessége: 0·058 m.

Vastagsága: 0·02 m.

A baloldalon egy balfelé fordult bika törzsének hátulso része. Fölötte jobbra valószínűleg a csónak részlete. Alól kicsinyke, jeltelen oltár.

142.

Szürkés márvány.

Magassága: 0·126 m.

Szélessége alól: 0·102 m. Ék alak.

Vastagsága: 0·03 m.

Bikafark és chlamysrészlet.

k) l)

A belső koszorús több mezőre osztott és köralakú mithraeumok.

A belső koszorús és kerek mithraeumokon a fonnebb elősorolt alakok, úgy szólván, mind előfordulnak, de elhelyezésök a fölosztáshoz alkalmazkodnak. A 143-ik számún, Neptunt, vizedény helyettesíti.

143.

Fehér márvány.

A főcsoportozat közép részének négy összefüggő töredéke.

A baloldalon, keskeny párkányrészlet lévén, oldalmezőkre is következtethetünk. Az alsó csoportozat töredékei szintén megmaradtak s ebből egész biztossággal megállapíthatjuk, hogy reliefünknek még felső mezője is volt, úgy hogy összesen öt fő részre oszlott.

A főcsoportozatot, ennek alapjáról, a baloldaltól fölemelkedő, s kétségtelenül a jobboldali alapon végződő ovál koszorú fogta be. A koszorú baloldali részének körülbelül egy negyede megmaradván, lehetővé teszi a magasság és szélesség körülbelül való kiszámítását:

A főmezőnek valószínű magassága: az alaptól számítva: 0·205 m. volt, szélessége: 0·275 m. s alig volt egyéb rajta, mint a bikaölés, és a két fáklyás.

A koszorú fölött emelkedék a felső mező, melynek alapja, továbbá a baloldali képsorozatnak a főcsoporttól egyszersmind válaszfalát képező jobboldali kerete, és a jobboldali képsorozatnak, a főmezőtől szintén válaszfalát képező, baloldali kerete és a bikaölést befogó koszorú által képezett háromszögekben a sol és lunaprotoma foglaltak helyet, mint az a Lajard által közölt mithraeumokon (Laj. pl. LXXVI — 2, LXXVIII — 2, LXXIX — 1—2, LXXXIV — 2, LXXXVI, LXXXVII, XCIII — 1, 2; XCIV, XCVI — 1; XCIX — 2); a hosszútelkin (jelenleg a dévai múzeumban) és a Kenner által közölt (Das Mithraeum von Kroisbach. Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale XII. Jahrgang Wien 1867) rákosin történik.

A relief fönmaradt töredékein a repräsentationnak következő részei maradtak meg:

A baloldali mező válaszvonalának kicsinyke töredéke, a koszorú egy része, a baloldali fáklyás feje és vállai, a holló nyakáig. Az istenség, feje, jobb lábszára és jobbvállán chlamysa kis töredékének hijával. A bika egész hátsó jobb lábszáráig. A kutya testének előrésze, és végül a jobboldali fáklyás jobb kezében tartott fáklya töredéke.

A válaszvonal alatt, az alsó mezőn a kigyó, s egy fölismerhetetlen tárgy kis részlete.

A relief meglevő részének magassága a baloldalon: 0·06 m., míg a jobboldalon: 0·19 m.

Szélessége fölül: 0·22 m., alul: 0·13 m.

Vastagsága: 0·02 m.

A kép magassága: 0·001—0·005 m.

Az istenség a bikán térdel, úgy hogy bal lábára az állat hátának hosszirányában fekszik. Balkarjával az állat fejét rántja vissza, míg jobb-
jával annak vállába meríti törét. Felső testén hosszú ujjatlan tunicát visel. Chlamysa föltűnően kicsiny és háta mögött, daczára a heves mozdulatnak, csak egyetlen redőt vet. Törének hüvelye oldalára van kötve. Az ifjú köpenye fölött a holló ül.

A bika már a földre rogyott. Visszarántott feje egészen az istenség felé hajlik, úgy hogy szarvai már nyakát érik. (Ennyire visszarántott bikafej egyszer sem fordul elő. A Lajard által közlött reliefeken, leginkább a XCII-ik számún.) Lebernyege hosszú, majdnem földig ér. Elölábai térdben hajolva teste alá kerültek, míg jobb hátsó lába kifordulva, vízszintesen fekszik a földön. Farkával oldalát csapdossa. Nemzöréseit kis gömb jelzi.

A scorpió és kigyó hiányzanak. Amannak hiánya nem föltűnő, de emez rendes kísérője szokott lenni a bikaölésnek. (Hiányzik még a 145. számún is. Lajard pl. XCI és C — 2.) Avagy az alsó mezőn lévő, jobbra haladó lenne a bikát megtámadó kigyó helyettesítője? Nem valószínű, mert itt többször előfordul még akkor is, midőn a bika alatt megvan.

A kutya szokott helyzetben iparkodik az istenség felé. Nyitott szájú fejét magasra emeli, míg lábait a bika szügyéhez támasztja.

A jobboldali fiú fáklyáját jobbjával, közvetlenül a bika feje mellett tartá fölfelé.

Társa a baljában tartott fáklyát, vállához szorítja. Föltűnő, hogy nem ég. A másikat lefelé fordítja. Fejét phrygiai sipka födi. Nagy haja elborítja homlokának felső részét, és arcának oldalait.

Vállá és az istenség között kicsinyke hegyes emelkedés látszik. Talán a közjük elhelyezett oltár lángja? Töredékessége miatt lehetetlen megállapítanunk.

Ugyancsak a baloldali fáklyás mellett van, a levelek alakjából ítélve, a babérkoszorú töredéke, mely befogta az egész csoportozatot.

Az alsó mezőt 0·01 m. széles vonal választja el a középcsoporttól.

Csak a kigyó ismerhető föl. Nyitott szájú fejét magasra emeli. A kigyó nyaka mellett lévő kicsinyke ív vastagsága nem egyezvén az állat többi testrészének vastagságával, kétes, hogy annak folytatása e.

E kigyótól balra lévő háromszögalakú tárgy előttem fölismerhetetlen. (Studniczka szerint: Arch.-epig. Mittheilungen aus Oesterreich VII — 2 214. l. 29. sz. . . . die Scheitel eines Viergespanns, wohl in entgegengesetzter Richtung, sonst wäre l. Etwas vom Kopf des Lenkers übrig. Vielleicht also die Gruppe mit schlangenumwundenem Flussgott in umgekehrter Richtung, als gewöhnlich.)

Az istenség tunicáján a vörös festés nyomai látszanak.

A munka meglehetősen. Simított. Hátlapja szintén.

XIII. I.

144.

Fehér márvány.

Négyszögű mithraeum jobb alsó részének két összefüggő darabja.

Beosztására nézve, az eddig ismert reliefek között egészen egyedül áll. A mint a töredékből rekonstruálható, egykori alakja a következő volt: A fő reprezentációt teljes körbe futó keret fogta be, melynek a megmaradt rész alapján számított átmérője 0·22 m. volt. E körül valának aztán csoportosítva a reprezentáció összes részletei, a mint a jobboldali ép alsó szögletből megállapítható, négyszögű táblán. Az egésznek szélessége s magassága eredetileg talán 0·40 m.

Magassága a baloldalon: 0·105 m.

Magassága a jobboldalon: 0·085 m.

Szélessége: 0·20 m.

Vastagsága: 0·02 m.

Az oldalokat: 0·012 m. keret fogta be, az alap magassága: 0·046 m.; a következő fölirattal:

TGAI V /// S · E · V · *

A 0·098 m. hosszú s 0·008 m. széles körszelet fölött a bikaölésből csak a bika összehajlott jobb

* TORMA: Inschriften 30 + 28. számú.

előlába, térdének kis töredéke és a kigyó testének egy hajlása látszanak.

Az alsó mezőn a fogat berendezése eltér a szokott typustól.

A kocsit, egészen a háttérben, csak körvonalak jelzik. Előtte a talajon két alak áll. A jobb felől lévő egészen ruhátlan. Hosszú hajú feje fölött mintha sugárkorona nyomai látszanának. Baljával fogja ostorát, vagy a gyeplőt, míg jobbját egész a koszorúig fölemeli valószínűleg fáklyát tartva. Szomszédja a baloldali, phrygiai sipkát és tunicát visel. Gyors lépésre mutató helyzetben van. Balkarját magasra emeli, a koszorúnál találkozik kezefeje a társáéval. A lovak sebesen vágatnak. Fejeik, lábaik, gondosan elkülönítvük.

A lovak előtt két abacus és plinthussal bíró oltár. A harmadik kisebb oltáron nagy, négyszögű edény áll. Ha csakugyan edény, úgy kétségtelenül víztartó, — de épen úgy lehet, a lovak fejénél kezdődő vékony válaszvonal alaposzlopa is.

A válaszvonal fölött talán Neptunus foglalt helyet, mert alól szokott helyéről hiányzik. De ez csak föltevés, mert a meglévő apró töredékekből lehetetlen az egykori alakot meghatározunk.

A munka jellegtelen, elmosódó. Simított.

XXIII. 2. Hátlapja szintén.

145.

Fehér mészkő.

Kőralakú mithræum alsó része. A főcsoportozatból a hatalmas bika, a bikát ölő ifjú jobb lábafejének kis töredéke és törének pengéje, s a jobb oldali fáklyás lábfejei maradtak meg.

A bikaölést az alsó csoportozattól: 0·038 m. — 0·045 m. széles és jelenleg: 0·45 m. hosszú párkány választja el, melynek előlapját a representatio kiegészítő részei foglalják el.

Az alsó mező: 0·048 m. magas s jelenleg 0·22 m. széles alapon nyugszik. Az alap, s az alsó mező oldalai előrészőkön a teljes körnek megfelelőleg vannak bekerekítve.

A relief alapján 0·07 m. mély és 0·02 m. széles négyszögű lyuk van vágva, melybe kétségtelenül vaspánt volt erősítve, hogy a reliefnek biztos posztíót lehessen adni, vagy arra, hogy az tetszés szerint legyen fordítható, mint a Lajard

XC. és XCI. tábláin közölt relief főcsoportozata, vagy körülhordozható. (V. ö. Die Mithras-Tempel in den römischen Ruinen bei Hedderheim von F. G. Habel, — Annalen des Vereins für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung I. és II. tábla.)

A relief meglévő részének maximalis magassága: 0·36 m.

Szélessége: 0·53 m.

Vastagsága: 0·12 m.

Az istenség mint a törés alakjából következtethető szokott helyzetben térdelt a bikán. Csak jobb lába fejének parányi töredéke látszik. Törét jobbkezével, mélyen bemeríti az állat vállába. A várhelyi mithræumokon csak ez egy esetben van a seb peripheriája föltüntetve. (Lásd Laj. LXXV, LXXVI — 2, LXXX — 2, LXXXV, XCIV.)

A bika már a földre rogyott. Előlábai, és a hátsó bal, térdben hajolva, hasa alá kerültek, míg hátsó jobb lába, hosszan elnyúlva fekszik a talajon. Csülke hiányzik. Törzsét széles öv diszíti. Nemző részeit scorpio támadja meg.

Föltűnő, hogy a kutya hiányzik. (V. ö. Laj. pl. LXXX — 1, melyen mint a töredékek alakjából következtethető, nem volt meg és C — 2, hol minden mellék alak hiányzik.)

Jobbra állott a fáklyás. Baloldali társa szintén meg volt kétségtelenül, de most már nyomai sem láthatók többé. A jobboldali mellett még kellett valami mellék alaknak lennie, mert a jobbszáron lévő kötömb sokkal szélesebb mint a mily szélesség szükséges egyetlen alak alapjául és támaszául. De hogy mi volt, arra nézve, nem lévén időszerint még egyetlen analogiánk sem, hypothesisist nem állíthatunk föl.

A főrepresentatio alatt lévő párkányon balra egymásután, a párkány magasságának megfelelő négy oltár van elhelyezve, — majd következik a kilenez, fölvaltva emelkedő és szálló, hullámot vető, hosszú testű kigyó. Tarajos, szakállas fejét fölfelé emeli, kétségtelenül a bika sebéhez akar jutni. Nagyon valószínű tehát, hogy a csoporthoz tartozik. Közvetlenül előtte, a más négyhez hasonló nagyságú három oltár. Legvégső alak Neptun. Szokatlan helyen van ugyan, de rendes helyét nem foglalhatja el a relief alakja miatt. Inkább csak nyugvó, mint fekvő helyzetben van.

Felső teste födetlen; — egymásra fektetett láb-szárai peplumba burkolvák. Bal könyökére támaszkodik, míg balkezével vállára fektetve valami hosszús tárgyát, kétségtelenül tridenst tart. Feje hiányzik.

Az alsó csoportozat legelső alakja balról az initiatio. Az initiálandó — csak feje van meg — guggol vagy térdel bal felé fordulva. Feje födetlen. A beavató pap jobbrafordulva profilban áll, s a myst feje fölé jobbkezével valami meghatározhatatlan tárgyát tart. Fején phrygiai sipka, felső testén tunica, míg vállain lebegő chlamys. Ily öltözetben ritkán fordul elő (v. ö. Laj. pl. XCII, XCVII — 1). A legtöbb esetben, vagy meztelen, vagy csak phrygiai sipkája van és tunicája.

A szomszéd csoportozatot a bicliniumon heverésző, lakmározók alkotják. Közvetlenül egymás mellett, balkönyökökre dőlve helyezték el. Az előtérben lévő, kétségtelenül férfi jobbkarját magasra emeli, meghatározhatatlan tárgyát tartva kezében. Fejét gazdag, egész korona alakú hajék fődí. A nőét szintén. Tunicája lecsuszott felső testéről, csak balvállán maradt meg annak egy része. Lábszárait peplum fődí. A nő teste egészen födetlen. A biclinium széle, ételekkel van megakva.

Mellettök a crater, s fölötte a sörényes hatalmas oroslánfej. Az állat előlábait az edény nyílására helyezte. A crater széles alapon nyugszik.

Végül a fogat. A lovakat terelő alak a koci előrésében a lovak felé hajolva áll. Teste, úgy látszik egészen födetlen. A mögötte lévő, jobb karját, mintha figyelmeztetni akarná valamire, vagy pedig belekapaszkodnék, amannak vállára teszi. Feje szintén födetlen, testét, térdig érő tunica fődí. A lovak a legsebesebb vágatásban vannak. Fejeik és előlábaik összeolvadnak, hátsó lábaik azonban gondosan megkülönböztetvük.

A relief hátsó, az alsó mezőnek megfelelő részét 0.37 m. hosszú, 0.12 m. széles és 0.03 m. mélységű mélyedés tölti ki.

A csoportozat felső része egészen szoborszerű; a főcsoport s az alsó mezőt elválasztó párkány alacsony dombormű, míg az alsó mező majdnem szoborszerű relief.

XXII. A munka durva. Simított. Hátlapja szintén.

146.

Fehér márvány.

Kör alakú lapnak két összetartozó, egymással szemben fekvő töredéke. A főcselekmény 0.004 m. széles, s mint a concret adatokból megállapítható volt 0.094 m. hosszú alapon nyugodott. Ezen alap egyik végpontján körív indult ki, mely három negyed kört alkotva éri el az átellenes végpontot és csak ez alatt, teljes körré válva, jut el ismét kiindulási pontjához. Legnagyobb átmérője 0.115 m.

E belső kört mellékes csoportozatok veszik körül, melyeket ismét teljes körív fogott be. A külső körív átmérője: 0.176 m.

A relief vastagsága: 0.015 m.

A kép magassága 0.001—0.005 m.

A főcselekmény a szokásos bikaölést ábrázolja. Az istenség testéből balkezének feje, alsó karjának kis részével, jobb alsó karjának egy része a kezében lévő törrel és összehajlított jobb lábszárából a térd fölé és alatt egy-egy kis töredék maradt meg. Az istenség a bikán térdelt és baljával visszarántá annak fejét, míg jobbával vállába meríté törét. Közvetlenül az állat feje mellett, a tunica kis töredéke látszik, míg fenn a hollónál chlamys részlet.

Teste szabálytalan volt, mert a bika orrán lévő kézfeje alkatának arányaihoz mérten túlságosan nagy.

A bika már a földre rogyott. Jobb előlába térdben hajolva teste alá került. Szája nyitott. Hosszú lebernyege, redőtlenül ereszkedik lefelé. Csak testének előrésze maradt meg.

Az ugró helyzetben levő kutya az istenséget támadja meg. Idétlenül nagy fejét az állat szügyére támasztja, lábait pedig a bika felső lábszárára. Csak testének előrésze látszik, a többit eltakarja az előtte álló fáklyás.

A cselekmény második rendes kísérője a kígyó a főcselekmény alapja alá került, s ott testének egy hulláma látszik.

A jobboldali fáklyás lábfejeinek híjával teljesen ép. Jobbjában levő fáklyáját a bika nyaka mellett tartja fölfelé, a baljában levőt pedig vállára támasztja. Fejét phrygiai sipka fődí, felső testén térdig érő tunica, vállain köpeny. Fejét en face tartja, míg teste egészen balra fordult. E

természetellenes helyzetbe, a tér szüke miatt került.

A holló az istenség köpenyén ül, egészen a körívhez szorulva. A körívet babérkoszorú képezte, melynek levelei a baloldalon jobbfelé, a jobboldalon pedig balfelé irányítvák. A kisebb töredéken lévő részlet hossza: 0·042 m., a nagyobbban lévő pedig: 0·068 m.

A baloldali kisebb töredéken, alólról fölfelé haladva, a representatio következő részleteit találjuk: a bikaördő vagy a bikán ülő ifjúnak fejét és phrygiai sipkáját; a solprotomát. Majd az ülő nyilas következik, a mint hátulról egy szintén ülő alak vállára teszi kezét. A nyilas lövésre készen tartja a kezében lévő ívet. Följebb az aedícula baloldalának fala, a fal mellett a bika elő-része.

A jobboldali nagyobb töredéken a lunaprotoma mellett szikla vagy hegyet ábrázoló részsut fekvő emelkedést látunk, mellette, egy fölfelé lépő lábszárát. Valószínűleg a hegymászást akarja jelezni. (V. ö. Laj. pl. XCIV.) A lunaprotoma. Alatta az alvó vagy nyugvó alak. Bal-karjára támaszkodik, míg jobbát a vállára teszi. Balkezének feje, már átmegy a következő alak területére. A nyugvó testét peplum fűdi.

Közvetlenül alatta a sziklából születő istenség. Derékig emelkedik ki. Fején phrygiai sipka. Karjait fölfelé tartja; kezeiben fáklya és tör. E két utóbbi alakot vékonyka vonal választja el egymástól. A sziklából születő alatt körszelet látszik. Talán kigyó részlet.

A kisebb töredéken a solprotoma mellett, a vörös festés nyomai látszanak.

XXIII. 1. A munka durva simítatlan, hátlapja szintén.

147.

Fehér márvány.

Kör alakú lap felső részének töredéke.

Magassága: 0·075 m.

Szélessége: 0·03—0·085 m.

Vastagsága: 0·018 m.

A keret szélessége: 0·018 m.

Balról tekintve, legelől van a leskeledő buvóhelyétől szolgáló fatörzs, majd a csónak, benne a fekvő bika. Alatta közvetlenül egy szintén fekvő helyzetben lévő állat, valószínűleg ló. Jobbra az aedícula oldalának kis töredéke.

Az elősorolt részeket 0·01 m. széles párkány választja el a főcsoportozattól.

Durva munka.

148.

Fehér márvány.

Kör alakú csoportozat oldal vagy felső részének kis töredéke.

Magassága: 0·05 m.

Szélessége: 0·04 m.

Vastagsága: 0·015 m.

Gyors menésben lévő alak. Jobbkarját mintha valakit megakarna fogni, előre tartja. Feje hiányzik; tunicát visel. Előtte egy futamodó alak ballábszárának alsó része látszik. Alól a közép mezőtől elválasztó keret kis töredéke.

Meglehető munká.

149.

Fehér márvány.

Valószínűleg kör alakú táblának felső baloldali része.

Magassága: 0·113 m.

Szélessége: 0·057 m.

Vastagsága: 0·015 m.

Az oldalt: 0·02 m. széles keret fogta be.

Alól kis körívrészlet látszik, mely alatt, elmosódott, phrygiai sipkás fej.

E fölött mintha az aedícula baloldali fala látszanék.

Durva munka.

Nem osztályozható és meghatározhatatlan töredékek.

Az alább következő relief részletek anyaga kivétel nélkül fehér márvány.

150.

A bikaördő felső párkányának közép részlete.

Magassága: 0·045 m.

Szélessége: 0·12 m.

Vastagsága: 0·02 m.

Az istenség phrygiai sipkájának hegye, s a solprotoma fejének kis töredéke.

151.

Az istenség feje, balról a hátlap kis töredékével.

Magassága: 0·05 m.
Szélessége: 0·075 m.
Vastagsága: 0·01—0·025 m.

Finoman jellegzett phrygiai arcz. Arczcsontjai kiállóak, arcza lapos, orra lapos, széles ajkai vastagok. Ívelt szemöldökkel árnyalt szemei nagyok. Golyói a közepén feküdvén, s fúrva is lévén, tekintete mindenfelé elkiséri a szemlélőt. Fején hegyes phrygiai sipka, mely alól gazdag csigákban hullámszik alá haja, eltakarva homlokának egy részét, füleit s arczának oldalait.

Szokatlanul finom kivitelű darab, úgy hogy
XV. 1. sajnosan nélkülözzük kiegészítő részeit.

152.

Az istenség feje, mindkét oldalról a hátlap kis töredékével. Fölül a keret részlet.

Magassága: 0·095 m.
Szélessége fölül: 0·025 m., alól 0·095 m.
Vastagsága: 0·015—0·02 m.

Igen durva munkájú arcz, melyet az idő még inkább eltorzított. Az istenség fejét a szokásos phrygiai sipka fűdi, melynek hegye egészen a párkányig ér. Vastag hajfűrtjei elfűdik homlokát, s arczának mindkét oldalát. Az arcztól jobbra csekély távolban fölismerhetetlen dudorodás van, mely valószínűleg a helyszüke miatt igen közel nyomult, jobboldali fáklyás vállának egy részlete.

153.

Az istensége feje s nyakának töredéke.
Magassága: 0·057 m.
Szélessége fölül: 0·01 m., alól: 0·06 m.
Vastagsága: 0·02 m.

Durva művű, határozatlan arcz. Vonásai majdnem egészen elmosódtak. Nyaka vastag. Fejét phrygiai sipka fűdi.

154.

Az istenség könyökben hajlított balkarja, a mint a bika fejét visszarántja.

Magassága: 0·10 m.
Szélessége: 0·165 m.
Vastagsága: 0·02—0·05 m., lévén tekintélyes nagyságú relief kiegészítő része lehetett.

Az istenség karja egész a felső rész közepéig maradt meg. A bika fejének csak szarva látszik. Közepes, simított munka.

155.

Törtök, az istenség tunicájának részleteivel.
Hossza: 0·135 m.

Szélessége: 0·05 m.
Vastagsága: 0·055 m.

E méretekből következtetve, tekintélyes nagyságú relief részlete e töredék. Durva simítatlan munka. Baloldalán a hajdani vörös festés majdnem eredeti üdeségében maradt fenn.

156, 157, 158.

Chlamys töredékek.

159.

Bika fej, a fülig.
Magassága: 0·07 m.
Szélessége: 0·06 m.
Vastagsága: 0·01 m.
Az állat szarva rövid, vastag, homloka borzas, szája nyitott.

160.

Téglány alakú lapocskán, bikafül.
Magassága: 0·03 m.
Szélessége: 0·07 m.
Vastagsága: 0·01 m.
Föltűnő szépen van simítva.

161.

Kigyó töredék.
Magassága: 0·07 m.
Szélessége: 0·11 m.
Vastagsága: 0·04 m.
A bika kiomló vére felé iparkodó kigyótestének hat hulláma. Feje hiányzik. Durva munka.

162.

Kutya töredék, az alap egy részletével.
Magassága: 0·07 m.
Szélessége: 0·09 m.

Vastagsága: 0·02 m.

Az istenség felé ugró agár formájú kutya testének hátulsó része. Föltűnő, hogy mögötte a jobboldali fáklyásnak semmi nyoma.

163.

Téglány alakú lapocskán a jobboldali fáklyás feje, és fölfelé tartott fáklyájának kis töredéke.

Magassága: 0·04 m.

Szélessége: 0·06 m.

Vastagsága: 0·01 m.

A fáklyás fejét a szokott phrygiai sipka födi. Igen durva munka.

164.

A jobboldalon álló fáklyás derekától térdig. Mindkét oldalon a kőlapnak kis része, s a jobb részen a keret töredéke.

Magassága: 0·07—0·095 m.

Szélessége a kerettel együtt: 0·17 m.

Vastagsága: 0·017 m.

A keret: 0·02 m.

E méretek tekintélyes nagyságú táblára valának. A fáklyás derékon átkötött tunicát visel. Vállairól köpeny függ le. A mint jobb térdének alakjából következtethető, lábszárát keresztbe veté. Durva, esiszolatlan munka.

165.

A jobboldalon álló fáklyás fiú teste hónaljtól térdig.

Magassága: 0·11 m.

Szélessége: 0·75 m.

Vastagsága: 0·01 m.

A fiú testének megmaradt részét igen kezdetleges redőzetű rövid tunica födi.

Durva, simítatlan munka.

166.

A baloldali fáklyás, gyomrától lágyékig.

Magassága: 0·065 m.

Szélessége: 0·09 m.

Vastagsága: 0·01 m.

A szokott tunica redőzete igen kezdetleges,

durva. Megmaradt balkezeiben, a lefelé fordított fáklya nyelét tartja.

167.

Az istenség chlamysának lobogó alsó szöglete, s a baloldali fáklyás alsó karja, a lefelé fordított fáklyával.

Magassága: 0·01 m.

Szélessége alól: 0·01 m.

Szélessége föltül: 0·13. (Háromszög alak.)

Vastagsága: 0·04 m.

Nagyobb terjedelmű tábla alkatrésze volt kétségtelenül, mint azt a közölt méretekből következtethetjük. Igen durva munka.

168.

0·04 m. hosszú alsó lábszár töredék.

169.

Egy térdelő alak ballábszára.

170.

Oroszlánfő.

Magassága: 0·075 m.

Szélessége: 0·08 m.

Vastagsága: 0·01 m.

Durva munka, a simításnak nincsen semmi nyoma. Lapos relief.

171.

Valószínűleg a bikaölést ábrázoló relief alsó jobb szöglete.

Magassága: 0·05 m.

Szélessége: 0·08 m.

Vastagsága: 0·015 m.

Az oldalkeret s alap: 0·02 m. széles. Utóbbin töredékes kis oltár áll.

172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180.

Különböző nagyságú, fölismerhetetlen töredékek.

Fölvartos töredékek.

181.

Táblatöredék.

Magassága: 0·02—0·075 m.

Szélessége : 0·145 m.
 Vastagsága : 0·02 m.
 A keret szélessége : 0·02 m., a következő föl-
 irattal :

AECOL . . . . *

182.

0·06 m. magas.
 0·01—0·05 m. széles lapocska.
 Fölrata :

L · M

---

* FORMA : Inschriften 11. szám.

183.
 0·04 m. széles.
 0·03 magas lapocska.
 Fölrata :

I · V

184.

Négyszögű lapocska.
 Magassága : 0·09 m.
 Szélessége : 0·07 m.
 Vastagsága : 0·02 m.
 Fölrata :

V.